https://doi.org/10.54809/jkss.vi1.209

گۆڤاری کوردستانیی بۆ لێکۆڵینەوەی ستراتیجیی

Copyright © Open access article with CC BY-NC-ND 4.0

ڕۆڵی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی ڕۆژنامەوانیی هاوڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

بەناز ڕەسوڵ حەمە ئەمین

بەشی تەکنیکی میدیا-کۆلیجی تەکنیکی کارگێریی-زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی-هەرێمی کوردستان

banaz.rasul.h@spu.edu.iq

پ.ی. د.کاوە عبدالرضا محمد

پەیمانگای تەکنیکی دووکان - زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی-هەرێمی کوردستان

Kawa.muhammad@spu.edu.iq

الملخص

لـەم توێژینەوەیـەدا، توێـژەر هەوڵـەدات ئـەو پەیوەندییانـە بدۆزێتـەوە، کـە لـە نێـوان کاربەرنامـە و سـەکۆکانی سۆشـیاڵ میدیـا هەیـە وەک تەکنەلۆجیـای سـەکۆ (Platform) و ئەپڵیکەیشـنەکان و (Apps)ــی مۆبایلـی زیـرەك (Smartphone)، کـە هەتـا چەنـد کارئاسـانیی کـردووە لـە دەرکەوتـن و، ڕۆڵـی گێـڕاوە لـە چالاککـردن و گەشـەکردنی ڕۆژنامەوانیـی هاوڵاتیـی (Citizen Journalism) لـە هەرێمـی کوردسـتان دا. توێژینەوەکـە بـە میتـۆدی وەسـفیی جێبەجێکـراوە و لـە ڕێگـەی ڕاپرسـییەوە بـە دابەشـکردنی (٢٠٠) فـۆرم لـە نێـو ڕۆژنامەنووسـانی هاووڵاتیـی دا وەک نموونەپشـکنینی (سـامپڵ)ی توێژینەوەکـە، کـە لـە ڕێـی (١٤٧) فۆرمیـی پڕکـراوەوە، داتـای کۆکردۆتـەوە بـۆ بەرجەسـتکردنی ڕۆڵ و کاریگەرییەکانـی ئـەم تـەرزە ڕۆژنامەوانییـە لـە ئێسـتادا. ئیمپاکتـی ئـەم تەکنۆلۆجیایانـە لەڕێـی چەنـد پرسـێکەوە رووپێوکـراون، لەوانـە: بەکارهێنانـی ئەپڵیکەیشـنەکانی مۆبایلـی زیـرەك، ئایا بەکارهێنانـی ئەپڵیکەیشـنەکان بـە تـەواوکاری پرۆسـەی بەرهەمهێنانـی بابەتـی میدیایـی دائەنرێـت، پەیوەنـدی نێـوان (ئاسـتی زانسـتیی)و بەکارهێنانـی ئەپڵیکەیشـنەکانی مۆبایلـی زیـرەك و، جـۆری ئەپڵیکەیشـنەکان و بەکارهێنـان و پەسـەندکردنیان. داتاکانـی ئـەم پرسـانە بـە شـیکارییەکی ئاماریـی سـاغکراونەتەوە لەڕێـی دەستنیشـانکردنی سـێ پێـوەرەوە، ئەوانیـش (بـەکاری ناهێنـم، بـەکاری ئەهێنـم، زۆر بـەکاری ئەهێنـم). جێبەجێکرێتـەکان گەیشـتووە بـەوەی کـە بەکارهێنانـی ئەپڵیکەیشـنەکانی مۆبایلـی زیـرەك ڕۆڵـی لەکاراکردنـی ڕۆژنامەوانیـی هاووڵاتییـدا هەبـووە بـە بەدەسـتهێنانی (زۆر بـەکاری ئەهێنـم) بـە ڕێژەیـی(٦٠,٥٪) و، بەکارهێنانـی ئـەم ئەپڵیکەیشـنانە پێـوەری (زۆر بـەکاری ئەهێنـم)ی هەیـە وەک نیشـاندەری تـەواوکاری پرۆسـەی بەرهەمهێنانـی بابەتـی میدیایـی دائەنێـت بـە ڕێژەیـی (٨١,٣٣) ، بـە ڕێژەیـی (٢٥,٩٥٪) لـە بـواری (بەکارهێنانـی نووسـینو گرافییـك) سـوودمەندبوون، بەڕێـژەی (٢٤,٠٥٪) لـە بـواری (وێنەگرتـن و بڵاوکردنـەوە) سـوودمەندبوون، هەروەهـا بـە ڕێژەیـی (١٥,٥١٪) لـە بـواری (گرتـەی ڤیدیۆیـی مۆنتاژکـردن و بڵاوکردنـەوە) لـە ئەپڵیکەیشـنەکانی مۆبایلـی زیـرەك، سـوودمەندبوون. وەک ڕشـتەی زانسـتییش هەڵگرانـی بڕوانامـەی بەکالۆریـۆس زۆرتریـن ڕێژەیـی (٤٣,٨٢٪) و پێـوەری (زۆر بـەکاری ئەهێنـم) بەکارهێنـەرن, هەڵگرانـی بڕوانامـەی (بنەڕەتیـی) بـە ڕێژەیـی (٤,٠٨٪) و پێـوەری (بـەکاری ئەهێنـم) نزمتریـن ئاسـتە، ئەمـەش روونـی ئەکاتـەوە کـە تـا ئاسـتی زانسـتیی بەرزبێـت، بەکارهێنـەران ئەتوانـن باشـتر سـوود لـەم ئەپڵیکەیشـنانە وەربگـرن. ڕاسـپاردەکانی ئـەم توێژینەوەیـەش، سەرنجڕاکێشـانی دەسـتگا میدیاییـەکان بـۆ ئـەم تـەرزە ڕۆژنامەوانییـە و داواکاریـی لـە لایەنـە پێوەندییـدارەکان هەیـە کـە بـرەوی زیاتریـان پێبـدەن لـە ڕێـی خـوول و ڕاهێنـان و کارئاسـانیی و متمانەبەخشـینەوە.

کلییلە وشەکان: تەکنۆلۆجیای سەکۆ، ئەپڵیکەیشنەکان، مۆبایلی زیرەك، ڕشتەی زانستیی، ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی

Recieved: 18/9/2022
Accepted: 23/12/2022

E-ISSN: 2790525-X
P-ISSN: 27905268

پێشەکیی

بواری راگەیاندن، یەکێکە لەو بوارانەی لە ژێر کاریگەریی شۆڕشی تەکنەلۆجیا دەستبەرداری شێوە کۆنباوەکەی خۆی بووە و گۆڕانکاریی بەسەر کایەی میدیاییەوە کردووە، بە هۆی شۆڕشی تەکنەلۆجیای ژمارەیی (Digital Technology)، کە ئاستی کۆمەڵی گۆڕی بۆ کۆمەڵی زانیاریی و فێربوون، هەروەها شۆڕشی ئەپڵیکەیشن و پلاتفۆرمەکانی مۆبایلی زیرەك، شێوازو رووخسارێکی نوێی بە کاری میدیایی بەخشی.

بەتایبەتیش ئەپڵیکەیشنەکانی پێوەندییدار بە کاری راگەیاندن و گەیاندنەوە، سەرباری ئاسانیی دابەزاندن و جێگیرکردنی کاربەرنامەکان لە مۆبایلە زیرەکەکاندا، کە رۆڵێکی گەورە لە بەرهەمهێنان و مۆنتاژکردنی ناوەڕۆکیی بابەتە میدیاییەکان و گواستنەوەی هەواڵ و وێنە و گرتەی ڤیدیۆیی هەیە لە لاپەڕە کۆمەڵایەتیی و پێگە تایبەتییەکان، لەمڕۆدا بەکارهێنانی مۆبایلی زیرەك و ئەپڵیکەیشنەکانی تایبەت بە پێوەندییکردن بۆتە پێداویستییەکی ژیاریی لە ژیانی تاك و کۆمەڵ و دامەزراوەکانیش بە هەموو جۆرەکانییەوە، بەهۆی تایبەتمەندیی پێوەندییکردنی نێوان تاکەکان و درووستکردنی رایەڵی پێوەندیی لە نێوان پەیامنێر و وەرگر، گۆڕینیی وەرگر بۆ هاووڵاتییەکی چالاك کەبەشدارییەکی راستەوخۆی هەیە، بە هۆی کارلێکردن و بەشدارییکردنی لە گواستنەوەی هەواڵ و زانیارییەکاندا.

بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە بواری راگەیاندندا بووە بە بنەمایەکی سەرەکیی بۆ چالاکیی و بەشدارییکردن و کارلێکردن لە نێوان مرۆڤەکان و بەشدارییکردنی جەماوەریی لە بابەتە هەمەجۆرەکانی میدیاییدا، کە ئەمەش لە دەرکەوتنی (رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی) دا خۆی بینییەوە، زۆربەی هاووڵاتییان بەتایبەتیش ئەوانەی ئارەز و خولیای کارکردنیان هەیە لەبواری میدیادا، سوودیان لەم ئەپڵیکەیشنانە وەرگرتووە بۆ بڵاوکردنەوەی هەواڵ و زانیاریی و وێنە و گرتەی ڤیدیۆیی لە هەژمار (Account) و واڵ (Wall) و لاپەڕە (Page) کۆمەڵایەتیی و پێگە تایبەتەکانیان، جا ناوخۆیی یان هەرێمیی یان جیهانیی بن.

توێژینەوەکە لە چوار بەشی سەرەکیی پێکدێت. بەشی یەکەمی بریتییە لە رێبازنامەی توێژینەوە، کە ئەم تەوەرانە لەخۆئەگرێت: (بایەخ، کێشە، ئامانج، کۆمەڵ و مشتە، سنوور، ئامڕاز، دیاریکردنی چەمك و زاراوەکان، توێژینەوەکانی پێشو). بەشی دووەمیش، لە دوو باسدا، تیشك ئەخرێتە سەر: (مۆبایلی زیرەك و ئەپڵیکەیشنە جیاوازەکانی مۆبایلی زیرەك). بەشی سێیەمیش کە لە دوو باس پێک دێت تەرخان ئەکرێت بۆ میدیایی نوێ و جۆرەکانی و رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی، کە تیایدا (چەمك و پێناسە، تایبەتمەندییەکانی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی) روونئەکاتەوە. بەشی چوارەمیش، کە دوا بەشی توێژینەوەکەیە، تایبەتە بە بەشی کرداری توێژینەوەکە، لە رێگەی بەجێهێنانی رووپێوییەوە لەنێو رۆژنامەنوسانی هاووڵاتییدا، هەوڵئەدرێت، رۆڵی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا بدۆزرێتەوە.

بەشی یەکەم

چوارچێوەی میتۆدی توێژینەوە

زۆربەی تاکەکانی کۆمەڵگە خاوەنیی ئامێرێکیی مۆبایلی زیرەکن، بەهۆی ئاسانی بەکارهێنان، بچووکیی، کەمی کێش، هەرزانیی و بەردەستبوونی لە بازاڕەکاندا، هەبوونی ئەپڵیکەیشنی جیاواز و توانای دابەزاندن و جێگیرکردنی بە ئاسانیی بەهۆی پێشکەوتنی تەکنۆلۆجیایی، ئامێری مۆبایلی زیرەك بازدانێکی جۆریی لە هەموو

بوارەکاندا کردووە، بە تایبەتیش لە بواری میدیایی، ئەم ئامێرە تەنها وەك هۆیەکی پێوەندییکردن بەیەکترەوە بەکار نایەت، بەڵکو لەمڕۆدا بووەتە پێویستییەکی سەرەکیی ژیانی رۆژانەی تایبەت و ریشەیی تاکەکان، وەك ژوورێکی بچووکراوەی هەواڵیی هەموو کاتێك ئامادە و بەردەستە، بە هۆکاری بەشداریی و کارلێککردن و پێوەندییکردنی بەردەوام لەنێو تاکەکاندا. بۆیە پرسیار لەسەر ئەم پێوەندییە نوێیەی نێوان ئەم دوو چەمکە نوێیەی، نێوان ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك و رۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا ئەکرێت. کێشەی توێژینەوەکە لەم پرسیارە سەرەکییەدا خۆی ئەبینێتەوە:

-ئایا بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك، رۆڵی لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا لە هەرێمی کوردستان دا هەیە؟

ئەم توێژینەوەیە، گرنگییداوە بە دەرخستنی رووە شاراوەکەی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك بەتایبەتیش ئەو ئەپڵیکەیشنانەی، کە پاڵپشتی لە کاریی میدیایی ئەکەن و وەڵامدانەوەی هەندێ پرسیاریی تایبەت بەبواری تەکنەلۆجیایی کە رۆڵی هەیە، لە گەشەکردن و پێشکەوتنی میدیایی و رۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا هەیە، توێژینەوەکە کاربەرنامەکانی هەردوو سیستەمی (IOS, INDROID) و تەکنیکەکانی بەکارهێنان و کارئاسانیی بۆ رۆژنامەنووسان روونئەکاتەوە، کە رۆڵیان لە بەرهەمهێنانی بابەتی میدیایدا هەیە.

ئامانجی توێژینەوە

توێژەر، هەوڵیداوە، لە چوارچێوەی پێوەرە زانستییەکاندا چەند ئامانجێك بخاتەڕوو، بەم شێوەیە:

١- زانینی رۆڵیی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا.

٢- زانینی ئاستی سوودبینیین و بۆچوون و تایبەتمەندیی و ئاستەنگەکانی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا، لە کاربەرنامەکانی مۆبایلی زیرەك، وەك کۆمەڵێ داهێنراو و سەکۆی تەکنەلۆجیای هاوچەرخی گەیاندن (Communication).

٣- دەرخستنی پێوەندیی نێوان ئەپڵیکەیشنەکان و کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا و، زانینی ئاستی شارەزایی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە سەکۆ و کاربەرنامە دیجیتاڵییەکان.

٤-زانینی کاریگەریی دیمۆگرافیی کەسایەتیی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی و، ئاستیی بەکارهێنانی لە رووی تەمەن و ئاستی زانستییەوە.

٥-زانینی جۆری بەکارهێنراوی ئەپڵیکەیشنەکان لە کاری میدیایدا و روونکردنەوەی بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە؛ ئایا بەتەواوکاری پرۆسەی کاری میدیایی لای رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی دائەنرێت؟

میکانیزمی توێژینەوە

ئەم توێژینەوەیە بە توێژینەوەیەکی وەسفیی دائەنرێت، هەوڵئەدات وەسفی پەیوەندی نێوان ئەپڵیکەیشن و دیجیتاڵ پلاتفۆرمەکانی مۆبایلی زیرەك و رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی بکات، لە رووی بەکارهێنان و ئاستەنگەکانی گەشەکردنییەوە، توێژەر رێبازی راپرسیی بەکار ئەهێنێت بۆ بەجێهێنانی توێژینەوەکە بە رێگای (راپێویی) کە ئامرازێکە بۆ بەجێهێنانی توێژینەوەی زانستیی. لەگەڵ چاوپێکەوتنی شارەزایانی بواری راگەیاندن و کەسایەتیی تایبەتمەند لە بواری رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی. کۆمەڵ و سامپڵی توێژینەوەکەش بریتییە لە هەرێمی کوردستان

و بـواری رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی سـامپڵی توێژینەوەکـەن، سـامپڵێکی هەڕەمەکـی رێکخـراوی مەبەسـتدارە، لـەو کەسـانە پێکهاتـون کـە وەك «رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی» لـە هەرێمـی کوردسـتان دا کار ئەکـەن. توێـژەر بـە گشـتیی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی لـە هـەر چـوار شـارەکەی هەرێمـی کوردسـتان (سـلێمانی، هەولێـر، دهـۆك و هەڵەبجـە) وەرگرتـووە، (٢٠٠) فۆرمـی بەسـەر سـامپڵی توێژینەوەکـەدا دابەشـکردووە و لـەو ژمارەییـە(١٤٧) فۆرمـی گەڕاوەتـەوە. هەروەهـا شـێوازی چاوپێکەوتنـی بەکارهێنـاوە لـە گـەڵ ئـەو کەسـایەتییانەی کەبەشـێوەیەکی ئەکادیمـی کاریـان کـردووە، لەگـەڵ ئـەو کەسـانەیی کـەوەك رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی کار ئەکـەن بەشـێوەی پراکتیکـی لەبوارەکـەدا.

توێژینەوەکـە لـە سـەر سێ گریمانـە کاریکـردووە، گریمانـەی یەکـەم: بـۆ دیاریکردنـی پەیوەندیـی ئامـاری ژمارەیـی و بەڵگەیـی بەهێـز لـە نێـوان رۆڵـی ئەپڵیکەیشـنەکانی مۆبایلـی زیـرەك و کاراکردنـی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی لـە هەرێمـی کوردسـتان دا هەبێـت یاخـود پێچەوانەکـەی بێـت. گریمانـەی دووەم: بـۆ پێشـبینییکردنی ئامـاری ژمارەیـی و بەڵگەیـی بەهێـز لـە نێـوان بەکارهێنـان و پەسـەندکردنی رۆڵـی ئەپڵیکەیشـنەکانی مۆبایلـی زیـرەك و کاراکردنـی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی لەهەرێمـی کوردسـتاندا هەبێـت یاخـود پێچەوانەکـەی بێـت. گریمانـەی سـێیەمیش: بـۆ روونکردنـەوەی ئامـاری ژمارەیـی و بەڵگـەی بەهێـزە لـە نێـوان (رۆڵ)ی ئەپڵیکەیشـنەکانی مۆبایلـی زیـرەك لـە کاراکردنـی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی هەبێـت یاخـود پێچەوانەکـەی بێـت.

توێژینەوەکانی پێشوو

توێژەر، بە پێویستی زانی توێژینەوەکان بەدوو تەوەر بخاتە روو:

أ- ئەو توێژینەوانەی بابەتی ئەپڵیکەیشن و مۆبایلی زیرەك لە خۆئەگرێت:

١- توێژینـەوەی (ئـەرکان جەبـار محمـد) بـە ناونیشـانی (رۆڵـی رۆژنامەوانیـی مۆبایـل لـە بەرهەمهێنانـی هەواڵـی کەناڵـە ئاسـمانییە کوردییـەکان لای میدیـاکاران) سـلێمانی، ٢٠٢١، توێـژەر میتـۆدی وەسـفیی و رووپێویـی بـە شـێوازی شـیکردنەوەی نـاوەڕۆك و رووپێـوی «رای گشـتیی» بەکارهێنـاوە، لـە رووی شـیکارییەوە هەواڵەکانـی هـەردوو کەناڵـی پەیـام و گەلـی کوردسـتانی وەرگیـراون، لـە رووی را پێوییـەوە ٧١ کەسـی لـە میدیاکارانـی هـەردوو کەنـاڵ وەرگیـراوە، ئامانجـی سـەرەکی ئـەم توێژینەوەیـە زانینـی ئـەو هەواڵانەیـە کـە لـەم دوو کەناڵـەدا بەهـۆی ئامێـری مۆبایـل و بەکارهێنانـی ئەپلیکەیشـنەکانی مۆبایلـی زیرەکـەوە بەرهەمهێـنراون. لـە جێبەجێبکرێتـدا گەیشـتووەتە ئـەو جێبەجێبکرێتـەی کـە هـەردوو کەنـاڵ بـە رێژەییەکـی دیاریکـراو مۆبایـل و ئەپڵیکەیشـنەکانی مۆبایـل بـە رێژەیـی جیـاواز بـۆ بەرهەمهێنانی بابەتـی میدیایی و بەتایبەتیـش بـۆ بەرهەمهێنانـی هـەواڵ بـەکار ئەهێنـن.

٢-توێژینـەوەی (سـلمانی عبـد الغنـی، بوشـارب عبـد النـاصر) بەناونیشانی(إسـهامات تطبیقـات الهواتـف الذکیـە فـی ترقیـە جـودە الخدمـات المقدمـە للمتعاملیـن مـع الوکالـە الوطنیـە للتشـغیل ANEM) جزائـر، ٢٠٢١، توێژینەوەکـە لـە سـەر نموونەیـەك لـە داواکارانـی کار بەجێهێـنراوە، بـە بەکارهێنانـی ئامـڕازی راپێویـی و شـێوازی شـیکردنەوەی وەسـفیی، لەسـەر ١١٥ کـەس، هەروەهـا دەریخسـتووە کـە کاربەرنامـەی مۆبایلـە زیرەکەکانـی ئاژانسـی دامەزرانـدن تارادەیـەك بەشـداری لـە باشـترکردنی کوالێتـی خزمەتگوزارییـەکان کـردووە، کـە لەلایـەن ئـەم دامـەزراوەوە دابینکـراوە، وەك تۆمارکردنـی کار بـە ئۆنلایـن و نوێکردنـەوەی کاربەرنامـەکان، هەروەهـا بەشـداریکردنیان لـە پیشـەی بەردەسـت، کـە لەگـەڵ لێهاتوویـان لـە رێگـەی مۆبایلـە زیرەکـەکان گونجـاوە.

ئامانجـی ئـەم توێژینەوەیـە لـە چوارچێـوەی گەڕانـە بـە دوای خزمەتگـوزاری جۆریـی و چۆنێتیی بەرزدایـە، بـۆ

پێوانەکردنی کاریگەریی و دەرجێبەجێبکرێتەکانی بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك، بە کوالێتی خزمەتگوزاریی دابینکراو لەلایەن ئاژانسی نەتەوەیی دامەزراندن لە جەزائیر و ئەو کاریگەرییەش لە تێڕوانینی داواکارانی کار، وەك ئامرازێکی ڕاستەقینە بۆ پێوانەکردنی کوالیتیی خزمەتگوزاریی بەکارهێنراوە، هەرچەندە هەندێکیان تێڕوانینێکی ڕەشبینانەیان بەرامبەر ئەم دەستگایە هەیە، چونکە ئەوان لەبەر بارودۆخی ئێستای ئابووریی بە تایبەتیی کە لەگەڵ پەتای (کۆڤید ١٩) هاوکات بوو، کاریگەریی لەسەر هەموو جیهان هەبوو، بەکارەکانیان رازیی نین.

٣-توێژینەوەی (ساره العمری-عزالدین بودربان) بەناونیشانی(إستخدامات تطبیقات الهواتف الذکیه فی ترقیه الخدمات الالکترونیه بالمکتبات الجامعیه) ٢٠٢٠. ئەم لێکۆڵینەوەیە ئامانجی ئەوەیە کە بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلە زیرەکەکان لە کتێبخانە و دامەزراوە زانیارییەکاندا بەرچاو بخەن و ڕۆڵیان لە پێدانی روخسارێکی نوێ بە شێوازی تەکنەلۆژیایی بۆ پێشکەشکردنی خزمەتگوزارییەکان دیاریبکەن.

دوای پێشەکی و دەستنیشانکردنی کێشەکە، لێکۆڵینەوەکە باسی لە مۆبایلە زیرەکەکان کردووە و گرنگترین تایبەتمەندیی و سوودەکانییانی خستووەتە بەرچاو و دەستی خستووەتە سەر گرنگترین خزمەتگوزارییە ئەلیکترۆنییەکان کە ئاڕاستەیان کراوە، گرنگترین کەموکوریی و ئاستەنگەکانی دەستنیشانکردووە، توێژینەوەکە بە میتۆدی دۆکیومێنتاریی کراوە و لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەی بۆ دۆکیومێنتەکان و توێژینەوەکانی پەیوەست بە دیاردەکە کردووە، هاوکات لایەنی مەیدانی نییە.

توێژینەوەکە بەو جێبەجێبکرێتە گەیشتووە، کە گرنگە تەکنەلۆجیای مۆبایلی زیرەك و ئەپڵکیشنەکانی تایبەت بە کاری ئەرشیف و کتێبیی ئەلیکترۆنیی لە کتێبخانەی زانکۆکاندا، بەشێوەی ئەلیکترۆنیی گرنگیی بە خزمەتگوزارییەکان بدەن، لە ڕێگەی گەیاندنی خزمەتگوزارییە ئەلیکترۆنییە هاوچەرخەکان بە بەکارهێنەران و چالاك بکرێن.

ب- ئەو توێژینەوانەی بابەتی ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە خۆئەگرێت:

١-توێژینەوەی (حلیمه عایش) بەناونیشانی (صحافه المواطن ودورها فی تسییر ألازمات السیاسییه - الحراك الشعبی فی الجزائر أنموذجا ٢٠٢١، ئەم توێژینەوەیە گرنگیی بە هەندێك هەڵسوکەوتیی نوێی بواریی پەیوەندییکردنی سیاسیی ئەکات، کە بەهۆی میدیای نوێوە ئەتوانن ئازادانەتر بیروڕاو سەرنجەکانییان بە هۆی نەبوونی چاودێر و سانسۆر لە بوارەکانی پێوەندیی نوێدا بگەیەنن، ئەمەش وایکردووە کە لە ڕێگەی ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی و بەشداریکردن و کاریگەریی ڕایگشتیی و بڕیاری سیاسیی نوێ لەسەر گۆڕانکارییە سیاسییەکان درووستبکەن، نموونەی بزووتنەوەی سیاسیی و شۆڕشگێریی وڵاتی جەزائییر لە بواری ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی وەرگرتووە، لێکۆڵینەوەکە میتۆدی وەسفیی و ڕێبازی ناخشییکاری کردووە، لە جێبەجێبکرێتدا توێژەر بەم خاڵانە گەیشتووە:

- ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی دیاردەیەکی سەردەمییانەیە بە ناچاری بە هۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆجیاوە بە سەر دەستەڵات و حوکومەتە سیاسییەکان سەپێندراوە و ئارەزووی چاکسازیی ڕێکخراوە سیاسییەکان و کاریگەریی لەسەر ڕایگشتیی ئەبێتە ئەلتەرناتیڤێکی باش بەرامبەر نادادیی و سەرکوتکردنی کۆمەڵگە.

-ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە گۆڕانکاری سیاسیی و کۆمەڵایەتیی بەشدارییکردووە، لە ئاستی هەموو چین و توێژەکانی جەماوەر و شوێنە جیاوازەکانی جیهان. لەم ساڵانەی دواییدا ئەم جیهانە ئەلتەرناتیڤە توانیویەتی فشار بخاتەسەر ڕژێمە نێودەوڵەتییەکان و وڵاتە عەرەبییەکانیش بەتایبەتی و ناچارکردنیان بە گرنگییدان بە

مەسـەلە کۆمەڵایەتـی و سیاسـییەکان.

٢ -توێژینـەوەی (أحمـد بـن حاجـە) بەناونیشـانی (صحافـە المواطـن بیـن المهنیـە و حریـە الـرای والتعبیر)، قاهـرە، ٢٠٢٠، میتۆدی توێژینەوەکـە وەسـفییە و توێـژەر هەوڵیـداوە بـە ڕێبـازی ناخشـیکاریی بـاس لەلایەنـی تایبەتمەنـدی و پێناسـە و لایەنـی باشـە و خراپـەی ڕۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی بـکات، ڕۆژنامەگەرییـی هاووڵاتیـی بەکۆمەڵێـك هەڵوێسـتی تەندرووسـتەوە بـۆ ڕۆڵـی ڕۆژنامەگەرییـی نەریتـی دیاریئەکرێـت، هەوڵـەدات بیـر لـە ئایدیـا دیموکراتییـەکان بکاتـەوە و پشـتیوانی بـکات، کـە هاووڵاتییـان بـە دوای ئـەوەوەن چارەنووسـی خۆیـان دیـاری بکـەن و بەرەنگاریـی داهاتوویـان ببنـەوە، میدیـا لـە میکانیزمەکانـی پـەروەردە و قۆرخکاریـی کـە لەلایـەن دەسـتەڵاتە سـتەمکارەکانەوە پیادەکـراوە ڕزگاربـکات و هەروەهـا ڕۆڵـی تەواوکـەری میدیـا ببینێـت. لـە جێبەجێبکرێتـدا توێـژەر پێـی باشـە کـە کار لەبـواری میدیـای دیجیتاڵـدا بکرێـت و یاسایی بکرێـت و بـە ئـازادی بـەکار بهێنرێـت، هاوتەریـب لەگـەڵ خـراپ بەکارنەهێنانـی ئینتەرنێتـدا و کارکـردن بـۆ پەرەپێدانیـی ڕۆژنامەگەرییـی هاووڵاتیـی لـە پێنـاو پەرەپێدانـی ئـازادی ڕادەربڕیـن و بیـروڕا، پێویسـتە سیسـتەمێکی یاسـایی گشـتگیر بـۆ هەمـوو لایەنەکانـی پێوەندیـدار بـە ئامرازەکانـی زانیاریـی و گەیانـدن دارووسـتبکرێت.

٣-توێژینـەوەی (بنایلـی سـمیحە، بوزیـدی ربیعـە، هجولـی عـمار) بـە ناونیشـانی (اراء الاعلامییـن لولایـە المسیلە، نحـو صحافـە المواطـن) جزائیـر ٢٠٢٠، ئـەم توێژینەوەیـە دوو بـەش لـە خۆئەگرێـت، لـە بەشـی یەکەمـدا بـاس لـە میدیایـی نـوێ و هۆکارەکانـی و زۆربوونـی تۆڕەکۆمەڵایەتییـەکان و بلۆکـی ئەلیکترۆنییـی و کاریگەرییـان لەسـەر ژیـان ئـەکات، لـە باسـی دووەمـدا سـەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەرییـی هاووڵاتیـی و چەمکەکـەی و زاراوەی هاوشـێوە کـە لێکۆڵـەرەکان جیاوازییـان لەگـەڵ بنەمـاو شـێوەکانیان و بەکارهێنانیـان هەبـووە، هەروەهـا میتۆدیـی ڕووپێویـی و وەسـفیی شـیکاریی بەکارهاتـووە، لەگـەڵ فۆرمـی ڕاپرسـیی بـۆ وەرگرتنـی داتـا و زانیارییـەکان و ڕای کەسـە ڕاگەیاندکارەکانـی وەرگرتـووە و شـیکردنەوەی بـۆ کـراوە. لـە سـەر ڕۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی لـە هەرێمـی المسیلە، لـە وڵاتـی جەزائییـر، توێـژەر گەیشـتووە بـەوەی، کـە تۆڕەکۆمەڵایەتییـەکان لـە جیهانـی نوێـدا، نوێنەرایەتیـی سیسـتەمێکی پێوەنـدی لەسـەر بنەمـای میدیایـی ئابووریـی و نـاوەڕۆك و مۆدێلـی نـوێ ئـەکات، کـە ئینتەرنێـت نوێنەرایەتیـی ئـەکات. هەروەهـا، جیهانیبـوون کـە لەلایـەن میدیایـی نوێـوە بەرهـەم ئەهێنرێـت، بەشـداریی لـە پێکهێنانـی تەکنەلۆجیایـی زانیارییـدا ئـەکات، کـە جیهانـی نـوێ پەخشـی ئـەکات، پەیوەسـت بـە لاپـەڕەی تایبەتـی خۆیـان لـە تۆڕەکۆمەڵایەتییەکانـدا هەیـە، کـە ڕۆژنامەنووسـانی بـاو وەك ڕەنگدانەوەیەکـی ئاسـایی دەبینـن، چونکـە ئازادیـی ڕەهـا بەبـێ سـنوور بـۆ ڕادەربڕیـن و بڵاوکردنـەوە دابیـن ئـەکات.

بەشی دووەم

چەمكو ناساندنی مۆبایلی زیرەك و ئەپڵیکەیشنەکان

یەکەم: ناساندن و پێناسەی مۆبایلی زیرەک

بەهۆیـی گەشـە و پێشـکەوتنەکانی بواریـی تەکنەلۆجیـا و بەکارهێنانیـی ئامێـرە پێشـکەوتووەکان، چەندەهـا واژەیـی نـوێ لـە نێـو دەسـتەواژەکاندا سـەریهەڵدا، بەتایبەتیـش لـە بـواری پێوەندیـی و میدیاییـدا، یەکێـك لـەو دەسـتەواژانە مۆبایلـی زیـرەك (smartphone) بـوو.

چەنـد ناوێـك لـە مۆبایـل نـراوە وەك: مۆبایلـی گواسـتراوە، مۆبایلـی شـانەیی، مۆبایلـی هەڵگیـراو، مۆبایلـی گـەڕۆك یـان

مۆبایلی زیرەك یان مۆبایلی جوڵاو، واتە ئەو مۆبایلانەیی بەسیستەمی کارپێکردنی: Android ، IOS, Windows, کار ئەکەن، کە بەکارهێنەران ئەتوانن ئینتەرنێت و ئیمەیڵ و بەرنامەکان، خزمەتگوزاری تەلەفۆنیی وەك پێوەندیی و SMS و کامێرا بەکاربهێنن. (علی، ٢٠٢١، ٤٣٥)

جیاوازیی نێوان مۆبایلی زیرەك و کۆنباو ئەوەیە کە ئەرکی ژمارەیی (دیجیتالی) پێشکەوتوو پێشکەش ئەکات، مۆبایلی زیرەك بەوە جیاکراوەتەوە توانای پێوەندییکردنی لەرێگەیی تۆڕەکانی ئینتەرنێتەوە هەیە، بەکارهێنەران ئەتوانن سەیری پەڕەکانی ئینتەرنێت بکەن بە ئاسانی، ناردن و وەرگرتنی نامەی ئەلیکترۆنیی جێبەجێبکرێت بدەن، توانای دابەزاندنی ئەپڵیکەیشەنی جیاوازیی لە رێگەی ئینتەرنێتەوە هەیە. (Dave & Perritano ٢٠٠١).

توێژەر (ئەحمەدی) پێناسەی مۆبایلی زیرەك ئەکات: ئامێرێکی تازەی پێشکەوتووە و کار بەسیستەمی پێشکەوتووی وەك(IOS)و (Android) ئەکات، لە رێگەیەوە ئەتوانرێت کۆمەڵێك ئەرکی جیاواز ، وەك ناردنی نامە بە هۆی پێوەندییە جۆر بەجۆرەکان، سەیرکردنی پێگەکانی ئینتەرنێت و مۆنتاژکردن و کارپێکردنی فایلی دەنگی و بینراو جێ بەجێ بکات. (الاحمدی، ٢٠١٩، ٣٥)

توێژەر (الحجار) بەوە پێناسەی ئەکات: کە مۆبایلی زیرەك بریتیە لەو ئامێرە گەڕۆکەی کە توانای ژمێرەیی و پێوەندییکردنی زیاتر لە ئامێرێکی ئاسایی هەیە، کاری سەرەکی تەنها پێوەندییکردن بوو، بەڵام لەگەڵ بەستنەوەی بە تۆڕەکانی ئینتەرنێتەوە، بەکارهێنەر دەتوانێت کاربەرنامەکان بە ئاسانی دابەزێنێت و جێگیریان بکات بەپێی جۆر و سیستەمی مۆبایلەکە. (الحجار، ٢٠١١، ٢٣)

توێژەر (المطیری) پێناسەی مۆبایلی زیرەك ئەکات کە: ئەو ئامێرەیە دەتوانێت پێشوازی و ناردنی گفتوگۆی دەنگیی و ڤیدیۆیی بکات و یارمەتیی کردنەوەی فایلەکان و گواستنەوەیان ئەدات، فەراهەمکردنی خزمەتگوزاریی بەکارهێنانی ئینتەرنێت و بەستنەوەی بەئیمیلی ئەلیکترۆنیی و خزمەتگوزاریی پێوەندیی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان. (المطیری & القحطانی، ٢٠١٩، ١٢٠)

لە فەرهەنگی ئێکسفۆرد(Oxford)دا هاتووە: نموونەی مۆبایلی گەڕۆکە و ئەرکەکانی ئامێری ژمێرییەی(دیجیتاڵی) ئەکات، ئەتوانین بە کاری بهێنین بۆ گەیشتن و بەکارهێنانی ئینتەرنێت و پاڵپشتی تۆڕی وایەلێس(wifi) ئەکات. (American Advanced Oxford ، ٢٠١٨)

فەرهەنگی ئینسایکلۆپیدیایی تەکنەلۆژیی و زانیاریی و ئینتەرنێت، پێناسەی ئەکات: مۆبایلێکی گەڕۆکە توانایەکی جیاوازیی هەیە و لە رێگەیەوە چەند خزمەتگوزارییەك پێشکەش ئەکات، وەك: سەیرکردنی پێگەکانی ئینتەرنێت و خزمەتگوزاری ئیمەیڵی ئەلیکترۆنیی و خوێندنەوە و بەدەستهێنان و دابەزاندنی بەڵگەنامە ئەلیکترۆنییەکانی وەك: فایلی وۆرد(word)و پیدیئێف(pdf)، (لموشی، ٢٠١٨، ١٤٨)

توێژەر لە وردبوونەوەی لە پێناسەکان، مۆبایلی زیرەك پێناسە ئەکات بە: ئامێرێکی ژمێرەیی زیرەکە و بە سیستەمێکی پێشکەوتووی تەکنەلۆجیا و پێوەندییکردن کارئەکات لە رێگەی دەست لێدانەوە، بەکارهێنەر دەتوانێت لاپەڕە و پێگەکانی تۆڕی ئینتەرنێت بەکاربهێنێت، لە کاتێکدا بەسترابێتەوە بەخزمەتگوزاری ئینتەرنێتی بێ تەل(wifi) و بە ئاسانی ئەپلیکەیشەنەکان دابەزێنێت، لە رێگەی ئەم ئامێرەوە کرداری پێوەندییکردن و چات و خۆ رۆشنبیرکردن و کات بەسەربردن و بڵاوکردنەوە و بابەتی میدیایی و پەخشی راستەوخۆ بکەن.

دووەم: ناساندن و پێناسەی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایل (Mobile Apps)

کۆمپانیا جیهانییە پێشکەوتووەکانی بواری مۆبایلی زیرەك لە شۆڕشێکی پێشبڕکێدان بۆ پێشکەشکردنی باشترین

ئەپڵیکەیشن و مۆبایلی زیرەك، لە ڕێگەی سیستەمێکی کارپێکردنی پێشکەوتوو تایبەتمەند، بە شێوەیەك دیزاینکراوە بگونجێت لە گەڵ پێوانەی شاشە و مۆبایلەکەدا، هەروەها لەگەڵ داواکاریی پێوەندییکردنی تۆڕەکانی بێتەل و تۆڕی ئینتەرنێت و مانگی دەستکرد بگونجێت، وشەی ئەپڵیکەیشنەکان یان کاربەرنامەکان واژەیەکی فراوانە لە بەکارهێنانی بەرنامەکان کەکار ئەکات لە سەر جۆرە جیاوازەکانی ئامێرەکانی وەك: ئایفۆن(Iphone) ئای پاد(Ipad) گالاکسی(Galaxy) کە یارمەتیان ئەدات بۆ کارکردن بە بەهرە و شارەزاییەکی زیاتر. (مصطفی, ٢٠١٨)

ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە گرنگترین خاسیەتە جیاکەرەوەکانی مۆبایلی زیرەکە، چونکە کاری پێوەندیی و بەشداریی و کاریگەریی لە نێوان بەکارهێنەران بە شێوەیەکی ئاسان بەجێئەهێنێت. (یونس) پێناسەی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك ئەکات بە: «کۆمەڵێك بەرنامەی دیزاینکراوە بۆ کارپێکردنی مۆبایلی گواستراوە و بەستراوەتەوە بە ئینتەرنێتەوە بۆ جیاکردنەوە و بەکارهێنانی بە شێوەیەکی ئاسان لە لایەن بەکارهێنەرانەوە». (یونس، ١١،٢٠١٦)

ئەپڵیکەیشنی مۆبایلی زیرەك ئەتوانرێ وەك: تەکنەلۆجیایی پشتگیریی مۆبایل پێناسە بکرێت، وەك ستانداردەکان، سیستەمیی کارپێکردن، پلاتفۆرمەکان، وێبگەڕەکان، و نەرمەواڵەی شێوەپێدانی فایل، تەرخانکراو بۆ پیشاندان و پشتگیریکردن و کارپێکردنی مۆبایلی زیرەك. (الغنی & عبدالناصر، ٢٠٢١، ٤٣)

توێژەر (الشمرانی) پێناسەی کاربەرنامەکانی مۆبایلی زیرەك ئەکات: «ئەو مۆبایلە گەڕۆکەیە کە لێکدراوە لە نێوان تایبەتمەندی مۆبایلی گەڕۆك و تایبەتمەندییەکانی ژمێرەیی (دیجیتاڵی) لاسلکی و ئەتوانرێت کاربەرنامەکان دابەزێنرێت و سەیری پێگەکانی ئینتەرنێت بکات». (الشمرانی، ٢٠١٨، ١٨٥)

پێناسەکراوە بە: «کۆمەڵێك کاربەرنامەن لەناو مۆبایل، خزمەتگوزاری تەکنەلۆژیی بە سیستەمی کارپێکردنیی پێشکەوتوو و کاریی جیاوازیی تیادایە، کە پاڵپشتی لە بەرنامەکانی وێنە و بەشداری ڤیدیۆیی و خزمەتگوزاریی بەشداریی پێگەکانی ئینتەرنێت و پەیوەندیی ئیمەیڵی ئەلیکترۆنیی و کردنەوەی فایلەکان بەسیستەمی ئۆفیس و خزمەتگوزاریی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان پێشکەش ئەکات، هەروەها خزمەتگوزارییە جێبەجێکارییەکانی تەواوی ئامێرێکی کۆمپیوتەر جێ بەجێ ئەکات». (اسماعیل, محمد، توفیق، ٢٠١٩، ٥٨)

ئەپڵیکەیشنەکان بۆ کارپێکردنی مۆبایلی زیرەك یان تابلێت دیزاین کراون، لە کۆمەڵگەدا زۆر بەربڵاون و ڕۆڵێکی گرنگ دەبینن لە ژیانی ڕۆژانەمان، بەکارهێنەر دەتوانی ئەرکی ڕۆژانەی خۆی جێبەجێ بکات، هەروەکو ئامێرێکی تایبەتیی وەك گەڕان و ئیمەیڵی تایبەتی، ئەم کاربەرنامانە بەردەستن لە کۆگاکانی کاربەرنامەی تەلەفۆنی وەك گۆگڵ پلەی (google play store)، فرۆشگای ئەپڵ (apple store)و ئەوانی تر، پەرەسەندنیی کاربەرنامەکانی مۆبایلی زیرەك و دیزاینەکەی پەیوەستە بەجۆری ئامێرەکە خۆی.(Taba, ٢٠١٤, ٣٨)

توێژەر پێناسەکان کورت ئەکاتەوە لە: ئەو سۆفتوێرانەن کە لەسەر مۆبایلە زیرەکەکان کار ئەکەن و لەڕێگەی کۆگا ئەلیکترۆنییەکانەوە دائەبەزێنرێت، هەر کۆگایەك سیستەمی کارپێکردنی خۆی هەیە، بەکارهێنەر کارلێك ئەکات لەگەڵ ئەم بەرنامانە کەسیستەمی دیزاینی تایبەتیی خۆیان هەیە و، ئەم کاربەرنامانە خزمەتگوزاریەکانیان پێشکەش ئەکەن بۆ بەکارهێنەران بە خۆڕایی یان بە کڕیین.

یاخود بریتییە لە کۆمەڵێك تەکنیکی ئەلیکترۆنیی نوێ، لە بواری پێوەندییکردندا، وەك بەرهەمی پێشکەوتنی تەکنەلۆجیایی ڕاگەیاندن و پێوەندیکردن لە ڕێگەی تۆڕەکانی ئینتەرنێتەوە کە بەستراوەتەوە بەمۆبایلی زیرەك و ئامێرەکانی ترەوە وەك دیاردەیەکی پێوەندییکردنی چالاك لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵ لە ڕێگەی جۆرە جیاوازەکانی پێگە و سایت و تۆڕەکۆمەڵایەتییەکانەوە. بەکارهێنەر دەتوانێت کاربەرنامەکان دابەزێنێت و جێگیریان بکات و بەکاریان

بهێنێت. بەمەبەستی بەرهەمهێنانی بابەتی میدیایی، ئەپلیکەیشنەکانی مۆنتاژ و وێنەگرتن و گرتەی ڤیدیۆیی و دەنگیی و گرافیك و ئەنیمەیشنەکان بەکاربهێنێت.

سێیەم: گرنگیی مۆبایل و ئەپلیکەیشنەکان بۆ کاری میدیایی

مۆبایلی زیرەك و تەکنەلۆجیای ئینتەرنێت، هاوکاریی هاوولاتییان و رۆژنامەنووسان و دەستگا راگەیاندنەکان ئەدات کار لەناو جیهانی فراوانی تەکنەلۆجیادا بکەن و سودی لێ وەربگرن بۆ راییکردنی کارەکانیان، بەکارهێنەران بەهرە و تواناکانی خۆیانی تیادا بدۆزنەوە و سوود لەم کاربەرنامانە وەربگرن، کە بە ئاسانی و بەخێرایی ئەتوانن پێوەندیی بکەن و کارەکانیان جێبەجێ بکەن، بەتایبەتیش دەستگا راگەیاندنەکان کەسودێکی زۆرییان لەم پێشکەوتنە تەکنەلۆژییایە وەرگرتووە، کە ئەتوانرێت لە مانەدا دیاریان بکەین:

-باشترکردنی ئەدا: لەرێگەی بەکارهێنانی مۆبایلی زیرەك و کاربەرنامەکانەوە دەستگاکانی راگەیەناندن ئەتوانن لە کاتی خۆیدا کارەکانیان جێبەجێ بکەن، بە تێچووی کەمتر لە جاران لە رێگەی بەکارهێنانی بەرنامەکانی پێوەندیی ئۆنلاین.

-فێربوون و پێدانی زانیاریی: لە رێگەی بەرنامەکانی مۆبایلەوە دەستگاکانی راگەیەناندن ئەتوانن زانیاریی و هەواڵ و رووداوەکان بڵاو بکەنەوە، بۆ ئەوەی ئامانجی بەرنامەکانیان لە بەرزکردنەوەی کارامەیی و هۆشیارییدا بەدەست بهێنن.

- کۆکردنەوەی زانیاریی و داتاکان: کاربەرنامەکانی مۆبایل ئامرازێکی ئاسان دابین ئەکەن، بۆ کۆکردنەوەی زانیاریی لەکاربەرنامە تایبەتمەندەکان بۆ ناردنی داتاکان لە رێگەی ئینتەرنێت و کۆکردنەوە و شیکردنەوە و هاتنەدی ئامانجەکان. (Kalorth & Sagar ،٢٠٢٠، ١٤)

-کارەساتو رووداوی لەناکاو: لە رێگەی مۆبایلی زیرەك و کاربەرنامەکانەوە ئەتوانرێت باری نائاسایی و کارەسات تۆمار بکرێت و، ئەم زانیارییانە بگوازرێتەوە بۆ هەموو جیهان بە ناردن و وەرگرتنی پەیامی یارمەتی و هاوکارییکردن.

-ئامادەکردنی راپۆرت: لە رێگەی ئەپلیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەکەوە ئەکرێت هەواڵ و چالاکیی و ژەنەرەکانی تری رۆژنامەوانیی تۆمار و پەخش بکرێت بۆ جیهان بە شێوازی پێشکەوتوی تۆمارکردنی دەنگ و وێنە و ڤیدیۆ و پێوەندیی ئینتەرنێت.

- گەڕان و دیاریکردنی شوێن: مۆبایلەکان (GPS) بە پێی پێویستی بەکارهێنانی ئامێر و بەرنامە ئاڵۆزەکان دابین ئەکەن، ئەم خزمەتگوزارییە سوودی لێ وەرئەگیرێت، بە تایبەتی بۆ ئەو کەسانەی لە ناوچە دوورە دەستەکان کار ئەکەن. (مرکز هردو، ٢٠١٦، ١٥)

بەشی سێیەم

میدیای نوێ و رۆژنامەوانیی هاوولاتیی

یەکەم: ناساندن و پێناسەی رۆژنامەوانیی هاوولاتیی

لە دەیەی رابردوودا، دیارترین گۆڕانکاریی لە سەر ئاستی میدیا سەرهەڵدانی دیاردەی رۆژنامەوانیی هاوولاتیی (citizen journalist)بوو، فۆرمێکی نوێی نا پیشەیی رۆژنامەوانییە. لە گەڵ پێشکەوتنی ئەم فۆرمەدا، رۆژنامەوانی هاوولاتیی گەورەترین گفتوگۆی لە سەر ئاستی میدیا و ناوەندەکانی توێژینەوەکان لەولاتانی پێشکەوتوو لەسەر ئەکرێت. (بعزيز، ٢٠١٢، ١٧٣)

ئەم دیاردە میدیاییە لە رووی پاشخانی زانستیی و ئەو بارودۆخەی تیایدا دەرکەوتووە لە رووی تازەییەوە زۆر

راو و بۆچوون و ناوی جیاواز لە رووی چەمكو ناونانەوە هەڵئەگرێت و کۆمەڵێك واژەی بۆ بەکارهێنراوە وەك:
-رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی (citizen journalist) یان میدیایی هاووڵاتیی (citizen media) لەلایەن توێژەریی کۆلۆمبی (کلیمینسیا رودریغیز Clemencia Rodriguez) لە٢٠٠١دا.(rodriguez، ٢٠١١) رۆژنامەگەرییی بەشداریی (participatory journalism) لە لایەن توێژەران (بومان و ولیس- Bowman and Willis)لە٢٠٠٣دا.
(میدیایی دیموکراتی- democratic media) لەلایەن توێژەر (هاكات و كارول - Hackett and Carroll)لە٢٠٠٦دا.
(رۆژنامەوانیی سەرشەقام-street journalism). (میدیایی بەدیل- alternative media). (رۆژنامەوانیی جەماوەری- public journalism). (رۆژنامەوانیی میللی - grassroots journalism) لەلایەن توێژەر (دان غیلمور Dan Gillmor) لە ٢٠٠٤دا ناوەی لێنراوە.(Gillmor، ٢٠٠٤، ٥٨) میدیایی کراوە (open-source media) لەلایەن توێژەر(Andrew leohard) لە ٢٠١٣دا ناوی لێنراوە.(carroll، ٢٠٠٦، ٨٣) رۆژنامەوانیی هاوكارییكردن (journalism Collaborative)، رۆژنامەوانیی سەرەتایی (journalism Amateur)، رۆژنامەوانیی تۆڕ (journalism Network)، رۆژنامەوانیی شارستانیی (journalism Civic)، (سلامە، ٢٠٢٠، ٩٥) هەروەها دوا ناو کە وەسفی ناوەرۆکی بەرهەمهێنراوی هاووڵاتیی ئەکات ئەویش (User Generated Content)كورتكراوەتەوە بۆ(UGC). (٢٠٠٧، (Moyers
شارەزایانی بواریی راگەیەناندن پێیان وایە هەم رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی و هەم رۆژنامەوانیی بەشداریی ئەو ناوەڕۆکەیە کە لەلایەن بەکارهێنەرانەوە دەستەبەر ئەکرێت، ئەو تێگەیشتنەیە کەوا لە خوێنەران و بینەران ئەکات بەشداریی ئامادەکردن و بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان بکەن. ئەمەش هەوڵێکە لە لایەن دەستگاکانی راگەیەناندن بۆ زیاتر کارلێککردن لە گەڵ جەماوەردا، بەشداربووان لەم پرۆسەیەدا بە «رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی» ناوئەبرێن، چونکە ئەوان کارمەندی رێکخراوێکی میدیای نین و ناوەڕۆك بابەتەکانیشیان بە شێوەیەکی ئاسایی لە سەر ئەو واڵانەی رێکخراو و دەستگا میدیاییەکان بڵاوئەکرێتەوە. (مكسور، ٢٠١٨، ١٩)
پێناسەیەکی رەزامەندانە بۆ چەمکی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی نییە، کە رەنگدانەوەی بینینی ئەکادیمی و توێژەرانی بواری میدیا بێت، بەڵام (دجای رۆزن)١، رۆژنامەوانی هاووڵاتیی بەو جۆرە پێناسە ئەکات : «رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی ئەو کاتەیە کە رای-گشتیی دروست ئەکات «، هەروەها ئەڵێت: «رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە ناو کۆمەڵانی خەڵك دەرکەوت، کە ناسراون بەجەماوەر و ئامرازە رۆژنامەوانیەکانی لەدەستدایە، بۆ ئەوەی بەکەسانی تر بڵێن دەربارەی رووداوێکی گرنگ، ئەمە رۆژنامەوانی هاووڵاتییە». (بن زعیر، ٢٠١٧، ٢٥٥) بیرمەند هاوارد رێینگۆڵد ئەڵێت: «من پێموایە ئەوانەی خۆیان بۆ ناوبانگێکی باش و بەدەستهێنانی هەواڵی دروست و بەدەستهێنانی پێشینەی هەواڵ ئەکەن، پێویست ناکات کار بۆ واشنتن پۆست یان نیویۆرك تایمز بکەن»، رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی زاراوەیەکە کە هێما بۆ ئەندامانی جەماوەر بە(گشتیی) ئەکات کە رۆڵی کارا لە کۆکردنەوە و گواستنەوە و شیکردنەوە و بڵاوکردنەوە و پەخشکردنی هەواڵ و زانیاریی لە سەر ئامرازە جۆراو جۆرەکانی وێب و واڵی تایبەتیی و کەسییان ئەکات. (مرکز هردو، ٢٠١٦، ٥)
هەروەها توێژەران (شاین برۆمان و کریس ویلیس) پێیان وایە: چالاکیی هاووڵاتییانە و رۆڵێکی راستەوخۆ ئەبینێت لە پرۆسەی کۆکردنەوە و بژارکردن و شیکردنەوەی هەواڵدا و، ئەم بەشداریکردنە بە مەبەستی دابینکردنی زانیاریی ورد و باوەڕپێکراو و سەربەخۆ جێبەجێ ئەکرێت، کە وەڵامدانەوەیەکە بۆ خواستی دیموکراسیی، پێگەیی ئەلیکترۆنیی بەناوی ئێمە میدیاین (We The Media)نووسیویەتیی: ئێمە لە سەرەتای سەردەمی زێڕینی رۆژنامەگەرییی و راگەیاندنین کە پێشتر نەمان بینیوە، زۆرێك لە شارەزایان پێشبینیان کردووە لە سەدا ٥٠ ی

١ - رەخنەگری رۆژنامەوانی و پرۆفیسۆری بواری رۆژنامەنووسیی و مامۆستای میدیایە لە زانکۆی نیویۆرك.

بەرهەمی میدیایی ساڵی ٢٠٢١ لە لایەن ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتییانەوە جێبەجێبکرێت. (صادق، ٢٠٠٩، ٣٤)

دکتۆر (جەمال الزرن) ئاماژەی بەوە کرد کە هەم زاراوەیەکی ڕاگەیاندن و هەم پێوەندییکردنە لە یەك کاتدا، لە ئاستی مێژوویشدا تازەیە و لە دەرکەوتندایە، واژەیەکە کە لە بارەی چەمکەوە ناجێگیرە، ئەو وای دائەنێت کە چەمکی ڕۆژنامەگەرییی هاووڵاتیی پشت بە:

١ - ئینتەرنێت وەك فەزای بڵاوکردنەوە و دەربڕینی بیر و ڕاوە بەندە .

٢ - تەئکیدکردنەوە لە بوونی هاووڵاتییان لە کاروباری گشتیی و پشتیوانییکردنی پراکتیزەکردنی دیموکراسیی .

٣- بە لە بەرچاوگرتنی دەرهاویشتەکانی ڕۆژنامەگەریی هاووڵاتیی وەك درێژکراوەی ئاماژەکانی میدیایی جێگرەوە و ڕۆژنامەگەریی بەدیل. (الزرن، ٢٠٠٩، ٥٨)

دکتۆر (یاس بەیاتیی) ئەڵێت: «پێویستە هەموو هاووڵاتییەك ڕۆژنامەنوسێکی سەرپێی و لە داهاتوو بێت و، کۆنترۆڵی کات و کاریگەریی ڕووداوەکان بکات، هیچ دەستگا و دامەزراوەیەکی هەواڵیش ناتوانێت لە سەر هەموو شەقامەکان ڕۆژنامەنووس بڵاوبکاتەوە، بووەتە دیاردەیەك کە ناتوانین پشتگوێی بخەین». (قیراد، ٢٠٢٠، ٧٨٩)

دەرکەوتن و گەشەکردنی مۆبایلی زیرەك و لە خۆگرتنی تایبەتمەندیی کۆکردنەوە و بڵاوکردنەوە تەکنیکییەکانی پێوەندییکردن وایکردووە کە ئەمڕۆ ببێتە بە ناوبانگترین و بەربڵاوترین لە هەموو جیهاندا، (s-cave ،٢٠١٩) هەندێکجار تێکەڵاویی لە نێوان « ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی» و «ڕۆژنامەوانیی مۆبایل» ئەکرێت، بە لە بەرچاوگرتنی ئەوەی ملیارەها ڕۆژنامەنووس مۆبایل بەکارئەهێنێت، لە کاتێکدا بە بلیۆن بەکارهێنەری مۆبایلی زیرەك هەیە. بەڵام ڕۆژنامەوان و ڕاهێنەری ڕۆژنامەوانیی مۆبایل (گلێن مولکاهی) لە گەڵ ئەم بۆچوونەدا هاوڕایە و ئەڵێت: «ڕۆژنامەگەریی پیشەیە کە پێویستە بە باشی بخوێنرێت و تێبگەن لێی، ئەوە نییە هەر کە ئامێرێکت هەیە و ناوەڕۆکی ڤیدیۆیی بەرهەم ئەهێنێت یان وێنەی باش بگرن و ببێت بە ڕۆژنامەنووس، بەڵکو ڕۆژنامەنووس پیشەی مۆبایل بە تەواویی جیاکراوەتەوە لەوەی ناوەڕۆك و دروستکراوە لە لایەن بەکارهێنەران پێی ئەوترێت (User Generated Content). (برارمە، ٢٠١٥، ٢١٣)

توێژەر مارك گلایسر (Mark Glaser) پێی وایە: بیرۆکەی پشت ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی ئەوەیە کە ئامرازی تەکنەلۆجیای مۆدێرن و تۆڕی ئینتەرنێتی جیهانی ئەتوانرێت لەلایەن ئەو کەسانەی، کە هیچ ڕاهێنانێکی ڕۆژنامەوانیی پیشەییان وەرنەگرتووە بەکاربهێنرێت بۆ ئەوەی ڕاستیەکانی میدیا بە تەنها یان بە هاوکاریی ئەوانی تر درووست و بڵاوبکەنەوە. (Glaser, ٢٠٠٤)

ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی بە سادەیی و ڕێکەوت هاووڵاتییەکە کە ڕووداوێك بەڵگەنامە ئەکات، لە کاتێکدا لە شوێنی ڕوودانی ڕووداوەکەیە، ئەم هاووڵاتییە توانیویەتی ببێت بە پەیامنێرێك لە مەیدانەکەوە و زانیارییبگوازێتەوە بە ئامرازە تەکنەلۆژییەکانی پێوەندییکردن. (حلاوە، ٢٠١٥، ٧)

توێژەر پێناسەی هاووڵاتیی ڕۆژنامەنووس ئەکات بە: هەر هاووڵاتییەکی ئاسایی بتوانێت بابەت و زانیاریی و وێنە و گرتەی ڤیدیۆیی، یان دانانی دەقێکی دیالۆگ بڵاوبکاتەوە بە بەکارهێنانی ئەپلیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە پێگەکانی بەستراو بە تۆڕی ئینتەرنێت لە تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان و بلۆگەکان و سایتەکانی چاتکردن، بتوانێت بڕاری بابەت و زانیارییەکان بکات پێش پەخش و بڵاوکردنەوە و ڕایەکی گشتیی درووست بکات. ئەژماری هاووڵاتیی ڕۆژنامەوانیی بۆ ئەکرێت.

توێژەر وای ئەبینێت؛ کە جیاوازیی نێوان پێناسەکان ئەگەڕێتەوە بۆ جیاوازیی لایەنی زانستیی و ماوەی کات و جیاوازیی شوێنەکان، هەروەها تازەیی بابەتەکە و دەرنەکەوتنی پێکهاتە سەرەکییەکانیش کاریگەرییی خۆیان هەیە، جگە لە جیاوازیی پێناسەکان لەلایەن کەسانی پیشەیی و کەسانی بەهرەداری خۆیی.

دووەم: دەرکەوتن و گەشەکردنیی ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

آ- دەرکەوتن و هۆکارەکانی

هەرێمی کوردستان بێبەش نەبووە لەم پێشکەوتنە تەکنەلۆژییانە، بەتایبەت دوای گەیشتنی هێڵەکانی ئینتەرنێت، مێژووی دەرکەوتنی ئینتەرنێت ئەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (١٩٩٩)، ئەم دواکەوتنەش ئەگەڕێتەوە بۆ هۆکاری سیاسیی و ئابووریی کە ناوچەکە پیایدا تێپەڕبووە، ئامانجی یەکەمیش لە هێنانی ئینتەرنێت بریتی بوو لە پێوەندیکردن بە جیهانی دەرەوە. (عبدالرحمن، ٢٠٠٤ :٦٦) هەرچەندە لە چەند کۆمپانیایەکی بچووک و بەتوانای کەمەوە بوو، سەرەتا بەدانانی سەنتەرەکانی ئینتەرنێت دەستیپێکرد و، هاووڵاتییان ئەیانتوانیی لە ڕێگەی ئەو سەنتەرانەوە ئینتەرنێت بەکاربهێنن، لە ساڵی (٢٠٠٩) بەکارهێنانی ئینتەرنێت قۆناغێکی نوێی بەخۆیەوە بینیی، بە بڵاوبوونەوەی بەکارهێنانی پێگەکانی پەیوەندیی کۆمەڵایەتیی لە نێوان گەنجان بە گشتیی و گەنجانیی زانکۆ بە تایبەتیی، هۆکاری ئەو فراوانبوونەش ئەگەڕێتەوە بۆ هەرزانیی نرخ و زۆربوونی سەنتەرەکان و فراوانبوونی پێگەکان، کە بوو بە پێویستییەکی سەرەکیی لە ژیانی گەنجاندا. (أسعد، ٢٠٠٢ ،١٥٦) پاشان بە هۆی پێشکەوتنە خێراکانی تەکنەلۆجیا و کۆمپانیاکانی گەیاندنەوە هێڵی ئینتەرنێت گەیشتە دەستگا میدیاییەکان و دواتریش گەیشتە ماڵەکان، کۆمپانیاکانی دابینکردنی خزمەتگوزاریی ئینتەرنێت بەهەموو جۆرەکانییەوە ژمارەییان ٤٢ کۆمپانیان لەکوردستان. (gov.krd)

پاشان هاوردەکردنی ئامێری مۆبایلی زیرەك لە ساڵەکانی سەرەتای دوو هەزارەکان و بەستنەوەیی بەهێڵی ئینتەرنێتەوە، پێشکەوتنی تەکنەلۆژیی و شۆڕشی ئەپەکان و پەرەسەندنی نەوەی چوارەم و پاشان نەوەی پێنجەم، کە هاوکات بوو بە پێشکەوتن و تەقینەوەی شۆڕشی ئەپەکان (Apps Revolution) ڕۆڵێکی دیاریی لە گۆڕینی شێوە و ڕووخساری ژیان هەبوو، زۆر بواری جیاوازییی میدیایی کەپێشتر پێویستی بەپرۆسەیەکی ئاڵۆز و چەندەها کادیری بەتوانا بوو بۆ بەڕێوەبردن و بەرهەمهێنان. ئەمڕۆ هەمووی لە چەند ئەپلیکەیشنێکدا ڕێکخراوە و بەهۆی مۆبایلە زیرەکەکەی دەستمانەوە، پرۆسەی بەرهەمهێنانەکە لەلایەن تاکە کەسێکەوە کە پێی ئەوترێت (ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی) بە ئاسانیی جێبەجێبکرێت، « پێوەندیی بە تایبەتمەندیی و سرووشتی ئەو ئەپڵیکەیشنانەوە کە بە هۆی پێشکەوتنی زانستیی و تەکنەلۆژیی و هاتنەکایەی ئینتەرنێت و دواتر میدیای نوێ و پلاتفۆرمەکانی سەکۆ جیاوازەکانی سۆشیال میدیا هەیە، بەردەستی مۆبایلی زیرەك وا ئەکات کەزۆربەی بەکارهێنەران ڕۆڵیان هەبێت لە خێرا بڵاوکردنەوەی بابەتی میدیایی».(چاوپێکەوتنی توێژەر-هێرش ڕەسوڵ)٢ هەروەها «ئەمڕۆ بەمیدیایی نوێ ئەوترێت شۆڕشی ئەپڵیکەیشنەکان، شۆڕشی زانیارییەکان لە ڕێگەی ئەپڵیکەیشنەکانەوە، چونکە ئەمڕۆ میدیایی نوێ، لە نێو میدیایی نوێ مۆجۆ لە ڕێگەی ئەپەکانەوە کار ئەکات و، ئەپڵیکەیشنەکان تەحەکوم ئەکات بەدۆخەکانەوە، کۆمپانیایەك ئەپڵیکەیشنێك بەرهەم ئەهێنێت بۆ تۆمارکردن و ئیدتکردنی ڤیدیۆیی، لەکێبڕکێی ئەمدا کۆمپانیایەکی تر دێت بە کوالێتیەکی بەرزتر و باشتر بەرهەم ئەهێنێت. ئەمە وا ئەکات کە ستیزن جۆرناڵیزم بەبێ ئەپڵیکەیشنەکان ناتوانێت ئەم ڕۆڵە ببینێت».(چاوپێکەوتنی توێژەر-

٢ پ.د. هێرش ڕەسوڵ، پسپۆڕی ڕۆژنامەوانی، یاریدەدەری ڕاگری کۆلیجی تەکنیکی کارگێڕی-زانکۆی پۆلیتەکنیکی سلێمانی، لە بەرواری ٢٠٢٢/٧/٣.

رەزوان زەڵمی)٣

ب- کاریگەرییان لەسەر رووداوە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان

ئەگەر سەرنج لە ژمارەیەك رووداوی جیاواز بدەین لە ماوەی رابردوودا، بە ئاشکرا گرنگیی و کاریگەریی مۆبایلی زیرەك و ئەپڵیکەیشنەکانی و رۆڵی رۆژنامەوانیی هاووڵاتییمان بۆ دەرئەکەوێت، لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان و گەیاندن و بەجیهانیبوونی رووداو و کارەساتەکان، بۆ نمونە: لەساڵی ٢٠١٤دا لە کارەساتی داگیرکردنی شەنگال زۆربەی وێنە و هەواڵ و گرتە ڤیدیۆیەکان بەمۆبایل و لەلایەن رۆژنامەوانیی هاووڵاتییەوە بڵاوئەکرانەوە، «لەکاتی جەنگی دژی داعشدا، ئاستی پشتبەستنی زۆرینەی نموونەی توێژینەوە زیادیکردوە بە ئامرازە نوێیەکانی راگەیاندنی کوردی بە بەراورد لەگەڵ کاتە ئاساییەکان. بڵاوکردنەوەی زانیاریی خێرا و نوێ لەبارەی رەهەندەکانی ئاسایشی نەتەوەیی و توانای ئەو ئامرازانە کە وەرگر بخەنە نێو جەرگەی رووداوەکان و شرۆڤەکردنی هەمەلایەنەی ئەو رووداوانە لە هۆکارە سەرەکییەکانی پشتبەستنن بەو ئامرازانە».(مستەفا، ٢٠٢٠، ٢١٠) لەهەمان کاتدا رێکخراوی (داعش) چەندەها وێنە و گرتەی ڤیدیۆ تایبەت بە خۆیان بڵاوکردەوە، کەزۆربەیان لەرێگەی میدیای نوێ و ئامێری مۆبایلی زیرەك و بەکارهێنانی ئەپەکانەوە بوو.

خۆپیشاندانەکانی نێوان ساڵانی ٢٠٢٠و ٢٠٢١ی شاری سلێمانی و شار و شارۆچکەکانی تری کوردستان لەلایەن هاووڵاتییانەوە بۆ داواکردنی مافەکانییان، لەلایەن هاووڵاتیی رۆژنامەنووسەوە تۆمارکراوە و بووە بەڵگەو دۆکۆمێنت و سەرچاوە و سودی بۆ دەستگا راگەیاندنەکان هەبووە، «ئەو گرتەو ڤیدیۆو وێنانەی کەلەکاتی خۆپیشاندانەکان لەلایەن هاووڵاتیی ئاساییەوە گیراوە و بڵاو کراوەتەوە کەمترین پرۆسەی مۆنتاژکردن و ئیدتکردنی تیا بەکار هاتووە». (چاوپێکەوتنی توێژەر - هێرش رەسوڵ)

«لە نێو میدیا تەقلیدییەکاندا، وێنە و گرتە ڤیدیۆییەکان بە جۆرێك لە جۆرەکان کاریان لە سەرکراوە، وەك راپۆرت و هەواڵ و ژەنەرەکانی تری بە دواداچوونی بۆ کراوە و سوودیان لێ وەرگیراوە. لە میدیای نوێشدا جێگەی خۆی گرتوو، بەڵام لە کاری رۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا، پیشەیی و مەسەلەی پرۆفیشناڵی و هەندێ چەمکی تر دێنە ئاراوە، بە تایبەت لە کاتی رووماڵی رووداوەکاندا جیاوازیی ئەبێت لە شێوازی گرتنی گرتە ڤیدیۆییەکان و رۆڵی هەیە لە دارشتنەوەی ئاخاوتنەکانی هاوپێچ ئەکرێن یان ئەو نوسینانەی لە لایەن هاووڵاتیی رۆژنامەنووسەوە بڵاوئەکرێتەوە» (چاوپێکەوتنی توێژەر - عومەر رەمەزان)٤

هەر لەنێوان ساڵانی ٢٠٢٠و ٢٠٢١دا چەند گرتەیەکی ڤیدیۆیی و وێنە تۆمارکران، لە ناو پەرلەمانی کوردستان و بڵاوکرانەوە، ئەو هەڵچوون و تەنگەژانەی کە لەناو پەرلەمانی کوردستاندا روویاندا، زۆربەی بە ئامێری مۆبایل وێنە گیرا بوون لە لایەن ئەندام پەرلەمانەکانەوە کە رۆڵی رۆژنامەوانییان گێڕا لە بڵاوکردنەوەی ئەو زانیارییانە و بوونە سەرچاوە بۆ دەستگاو کەناڵ و پێگە ئەلیکترۆنییەکان. زیاتر لە نیوەی پەرلەمانتاران پشت بە مێدیای نوێ دەبەستن لە رایکردنی کارەکانیاندا وەك پەرلەمانتار، بە واتای ئەوە دێت مێدیایی نوێ بووەتە هۆکارێکی باش بۆ راپەڕاندنی کارەکانی پەرلەمانتاران وەك سەرچاوەی زانیاریی و پەیوەندیکردن و هەروەها کاریگەر بوون لەسەر کارەکانیان، بۆ گەیشتن بەزانیارییەکان و بەرزکردنەوەی ئاستی زانیاریی و دروستکردنی پێوەندیی بەهێز لە نێوان خۆیان و هاووڵاتییاندا. (احمد، ٢٠٢٠، ١٠٤٥)

---

٣ م. رەزوان زەڵمی، مامۆستا، زانکۆی گەشەپێدان -سلێمانی، بەرێوەبەری ئەکاونتی (مۆجۆ کورد). لە بەرواری ٢٠٢٢/٧/٢.

٤ پ.ی.د.عومەر رەمەزان، مامۆستا، کۆلیجی زانستە مرۆڤایەتییەکان- زانکۆی سلێمانی. لە بەرواری ٢٠٢٢/٧/٤.

«ئەپەکان و مۆبایلی زیرەك، لەتوانایاندایە کۆنێکت و رایەڵەی پێوەندیی خێرا و ئاسان و بەرفراوان لەگەڵ وەرگراندا درووست بکەن. هەروەها ئاستی وەرگران بە ناوەرۆکی زانیارییەکان بەرزتر بکەنەوە و بە ووزە و هێزی زۆرتر پەیامەکان بگەینە وەرگران. ئەو کاریگەریی و خێرایی و ناردنانە، بۆ هەموو ئاست و چین و توێژێکە، لە هەر رەگەز و تەمەن و ئاست و لە هەر شوێنێکدابن، بۆیە هەموو بوارەکان دەگرێتەوە، لە بواری بازرگانی و مارکێتینگ، لەبواری ئابووریی و کۆمەڵایەتی، لەبواری سیاسیی و میدیایی». (چاوپێکەوتنی توێژەر-سامان جەلال)٥

نزیکترین رووداویش لەمانگی ١٢-٢٠٢١و سەرەتای ساڵی ٢٠٢٢دا خۆپێشاندانەکانی خوێندکارانی زانکۆی سلێمانی و زانکۆکانی شار و شارۆچکەکان بوو، کە لە رێی مۆبایل و هاووڵاتیی رۆژنامەنووسەوە توانی گەورەترین رایگشتیی درووست بکات و مافەکانیان بۆ بگێڕنەوە، زۆربەی ئەم گرتانە و هەواڵ و وێنانەش لە رێی واڵە تایبەت و هەواڵییەکان پەخش کرانەوە و هەندێك لەدەستگا میدیایی و تەلەفزیۆنیەکان و کەناڵی ئاسمانی بەتایبەتیش (Rudaw) و (NRT) لە کەناڵە لە پێشینەکان بوون، وەك سەرچاوە پشتیان بەو گرتانە بەستبوو لە پەخشی تایبەتیدا وەك پرسێکی گرنگ مامەڵەی لەگەڵدا کرا. هەرچەندە لە رووی کوالێتی و گونجاندنی لەگەڵ ئامێرەکانی پەخشکردندا جیاوازییان هەبوو.

«مۆبایلی زیرەك، بەربڵاوترین ئامرازە بۆ چوونە ناو تۆڕەکانی ئینتەرنێت، لە ناو خوێندکارانی زانکۆ لە هەرێمی کوردستان، ئەوەش بۆ ئاسانی بەکارهێنان و ئاست و توانستی بەکارهێنانی تەکنەلۆجیایی نوێ لە لایەن خوێندکارانی زانکۆ و ئاسانی هەڵگرتنی مۆبایل بە هۆی بچووکی قەبارەکەیەوە ئەگەڕێتەوە». (رەمەزان، ٢٠١٩، ١٨)

لەکاتی بڵاوبونەوەی پەتای کۆرۆنا لە سەرتاسەری جیهان بە هەرێمی کوردستانیشەوە، ئەپلیکەیشنەکان و هاووڵاتیی رۆژنامەنووس رۆڵێکی بەرچاویان هەبووە لە وشیارکردنەوەی تاکەکانی کۆمەڵگە لەو نەخۆشییەو بڵاوکردنەوەی وشیاری چۆنیەتی خۆپاراستن و وشیاری تەندرووستیی و پاکو خاوێنی و خۆ بە دوور گرتن لەشوێنە گشتیی و قەرەباڵغەکان، بۆ نمونە لە ئەپلیکەیشنەکانی تۆڕی کۆمەڵایەتی فیسبووك و تویتەر بەشێکی تایبەتی لەبەشی خزمەتگوزارییەکان تایبەت کردبوو بە وشیارکردنەوە و کۆکردنەوەی داتای تایبەت بەم نەخۆشییە بۆ سەرجەم جیهان و هەرێمی کوردستانیش بەشێك بووە لەوە. « زۆربەی هاووڵاتییان لەماڵەکانیاندا مانەوە و دابڕابوون لەرووی کۆمەڵایەتیی و هاتوچۆوە، بۆیە مۆبایل و ئەپلیکەیشنەکانی تایبەت بەهۆشیارکردنەوە و هاووڵاتییان، زۆرترین رۆڵیان هەبووە، لەگەیاندنی هەواڵ و زانیار و هۆشیاریی تەندرووستیی و خۆپارێزیی هاووڵاتییان، «(چاوپێکەوتنی توێژەر-نەشمیل رەسوڵ)٦. بەڵام «لەماوەی کەرەنتینەدا زۆرترین سوودمان لەئامێرە زیرەکەکان و بەتایبەتیش مۆبایل و ئەپلیکەیشنەکانی وەرگرتووە بۆ هاوکارییکردنی نەخۆشەکانم لەرووی رێنماییکردن و هۆشیارکردنەوە و چۆنیەتی خۆپاراستنی نەخۆشەکانمان و هەروەها چارەسەر دانان بۆیان، بەبێ ئەوەی لەماڵەکانیان بێنە دەرەوە».(چاوپێکەوتنی توێژەر-بەسۆز عبداللە)٧.

لە رۆژانی کۆتایی مانگی ٧-٢٠٢٢ گرتەیەکی ڤیدیۆیی پیاوێکی بەتەمەن بەناوی (تالب تەهماسب) کە گۆرانییەکی هونەرمەند (حەسەن زیرەك) ئەڵێتەوە لە رۆژهەڵاتی کوردستان، لە لایەن رۆژنامەنووسێکی هاووڵاتییەوە گیرابوو،

---

٥ پ.ی.د. سامان جەلال، مامۆستا، کۆلیجی ئاداب- زانکۆی سەلاحەدین. لە بەرواری ٢٠٢٢/٧/٢.

٦ د.نەشمیل رەسوڵ، پسپۆڕ لەنەخۆشیە دەروونییەکان.٢٠٢٢/٧/٦.

٧ د. بەسۆز عەبدوڵلا، پسپۆڕ لەنەخۆشیەکانی ژنانو منالٌ بوون.٢٠٢٢/٧/٧

کەمتر لە٢٤کاتژمێردا ٤٠٠٠ لایکی بۆ هاتووە و لە سۆشیال میدیایی کوردی بە هەموو جۆرەکانیەوە بڵاوکرایەوە، کە بووە فاکتەری کۆکردنەوەی کەمپین و بەهانەوە چوونی ئەم کەسە، ئەمە بەڵگەیی ئەوەیە لەکوردستان دا رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە رێگەی ئەپەکانیی مۆبایلەکانیانەوە ئەتوانن رای گشتیی لە ئاست رووداوەکان و گاریگەریی لەسەر جەماوەر درووست بکات.

رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی ئەرکەکانی وەك: وێنەگرتن، تۆمارکردنی دەنگ، مۆنتاژکردن لە رێگەی مۆبایل و ئەپڵیکەیشنەکانەوە جێبەجێبکرێت ئەدەن و پاشان چیرۆکەکە لە ماوەیەکی کەمدا پەخش و بڵاو ئەکرێتەوە. تەکنەلۆجیای نوێ پێویستی نوێ و رەفتاری نوێی بۆ هاووڵاتییان درووستکردووە. ئەتوانرێت کورتبکرێتەوە لەوەی کەجەماوەر دەتوانێت بگات بەهەر شتێك لەهەر کات و شوێنێکدا بێت.

بەشی سێیەم

بەشی کرداریی و شییکردنەوە

لەم بەشەی توێژینەوەکەدا جێبەجێبکرێتەکانی راپرسیی پراکتیکیی تایبەت بە رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی ئەخرێتە روو، کە رای ١٤٧ بەرتوێژ وەرگیراوە، لە تەوەری یەکەمدا تایبەتمەندییە دیمۆگرافییەکانی بەرتوێژان ئەخرێتە روو، لە تەوەری دووەمدا وردەکاری و شێواز و ئاستیی بەکارهێنانی مۆبایلی زیرەك لای رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی روونئەکرێتەوە، لە تەوەری سێیەمیشدا کە تایبەتە بە بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکان، لە رووی زمانی بەکارهێنان و تایبەتمەندیی و پاڵنەرەکانی بەکارهێنان و سوودمەندبوون و تێچوونی روونئەکاتەوە، لە تەوەری چوارەمدا جۆرەکانی ئەپڵیکەیشنی کاری میدیایی وێنەی فۆتۆگرافی و گرتەی ڤیدیۆیی و پەخشی راستەوخۆ و نووسین و دەنگ دەخاتەروو، لە تەوەری پێنجەمدا پێوەندیی و بەکارهێنان و رۆڵی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا بەپێی ژمارە ئامارییەکان روونئەکاتەوە.

تایبەتمەندیی دیمۆگرافیی:

خشتەی ژمارە (١)

تەمەنی بەرتوێژانی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی

تەمەن (ساڵ)	دووبارەبوونەوە	%	ریزبەندیی
18 – 24	23	15.6	3
25 31-	14	9.6	4
32 – 38	39	26.5	2
٣٩ زیاتر	71	48.3	1
کۆی گشتیی	147	100.0	

بەپێی خشتەی (١) ئەوە روون ئەبێتەوە کە بەرزترین ئاستی تەمەن بریتیە لە تەمەنی (٣٩)ساڵ زیاتر بە رێژەی (٤٨,٣٪) بە پلەی یەکەم دێت، هەروەها دووەم ئاستی تەمەن بریتییە لە تەمەنی نێوان (٣٨ – ٣٢) ساڵ کە بە پلەی دووەم دێت، ئاستی سێیەم کە(٢٤-١٨) ساڵە بە رێژەی (٢٦,٥٪) بە پلەی سێیەم دێتو هەروەها نزمترین ئاستیی تەمەن بریتییە لە تەمەنی نێوان (٢٥-٣١) کە بە رێژەی (٩,٦٪) بە پلەی چوارەم

دێت، سەرەنجام ئەوەمان بۆ روون ئەبێتەوە کە تەمەنی ٣٩ ساڵ بەرە و سەرەوە زیاتر لە هەموو تەمەنەکانی تر گرنگیی بەکاری رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی ئەدەن، کە ئەمەش دیاریکردنی کاریگەریی دیموگرافیی کەسایەتیی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی و، ئەو مشتەیەی کە وەرگیراوە، کە پێشبینی ئەکرا لە ئاستی تەمەنی گەنجاندا زیاتر گرنگییی پێ بدرێت.

خشتەی ژمارە (٢)

ئاستی زانستیی بەرتوێژانی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی

ئاستی زانستیی	دووبارەبوونەوە	%	ریزبەندیی
بنەڕەتیی	٢	١,٤	5
ئامادەیی	١٥	١٠,٢	4
دبلۆم	٤١	٢٧,٩	2
بەکالۆریوس	٥٦	٣٨,١	1
خوێندنی باڵا	٣٣	٢٢,٤	3
کۆی گشتیی	١٤٧	100	

بەپێی خشتەی ژمارە (٢) دەرئەکەوێت بەرزترین ئاستی زانستیی بریتیيە لە هەڵگرانی بڕوانامەیی (بەکالۆریوس) کە بە رێژەی (٣٨,١٪) بەپلەی یەکەم دێتو دووەم ئاستی زانستیی بریتیە لە هەڵگرانی بڕوانامەیی (دبلۆم) کە بە رێژەی (٢٧,٩٪) بە پلەی دووەم دێت و هەروەها سێیەم ئاست بریتییە لە هەڵگرانی بڕوانامەیی خوێندنی باڵا کە بە رێژەی (٢٢,٤٪) بە پلەی سێیەم دێت و ئاستی چوارەم بریتییە لە هەڵگرانی بڕوانامەی ئامادەیی کە بە رێژەیی (١٠,٢٪) بە پلەی چوارەم دێت و نزمترین ئاستی زانستیی بریتییە لە (بنەڕەتیی) کە بە رێژەی (١,٤٪)دێت، سەرەنجام روون ئەبێتەوە ئەو هاووڵاتییانەی کە گرنگیی بە کاری رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی ئەدەن، زیاتر کەسانی خوێندەوار و خاوەن بڕونامەی بەرزن. کە ئەمەش کاریگەریی لە سەر ئاستی کار و جۆری کوالێتیی و لێزانیی و بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکان دەبێت. سەلمێنەری خاڵی (٤) ئامانجی توێژینەوەکەیە.

بەکارهێنانی مۆبایلی زیرەك:

خشتەی ژمارە (٣)

بەکارهێنانی جۆری سیستەمی کارپێکردن لە لایەن بەرتوێژانی رۆژنامەوانیی هاوڵاتی

جۆری سیستەمی کارپێکردن	دووبارەبوونەوە	%	ریزبەندیی
Android	٨١	٥٥,١	1
IOS	٥٨	٣٩,٤	2
Windows Phone	٧	٤,٨	3
Black Berry	١	0.7	4
کۆی گشتیی	147	100	

خشتەی ژمارە (٣) روونی ئەکاتەوە زیاتر کام جۆری سیستەمی کارپێکردن بەکارئەهێنن: دەرئەکەوێت بە رێژەی

(٥٥,١٪) جـۆری سیسـتەمی (ئەندرۆیـد) بەکارئەهێنـن کـە بەرزتریـن جـۆری سیسـتەمی کارپێکردنـە و بـە پلـەی یەکـەم دێـت، هەروەهـا بـە ڕێـژەی (٣٩,٤٪) جـۆری سیسـتەمی (ئـای ئـۆ ئێـس) بەکارئەهێنـن، کـە دووەم جـۆری سیسـتەمی کارپێکردنـە و بـە پلـەی دووەم دێـت، بـە ڕێژەیـی (٤,٨٪) جـۆری سیسـتەمی (ویندۆزفـۆن) بەکارئەهێنـن کـە بـە پلـەی سـێیەم دێـت و تەنهـا بـە ڕێـژەی (٠,٧٪) جـۆری سیسـتەمی (بـلاك بیـری) بەکارئەهێنـن کـە نزمتریـن ئاسـتە، سـەرەنجام ڕوون ئەبێتـەوە کـە سیسـتەمی ئەندرۆیـد زۆرتریـن بەکارهێنـەری هەیـە لـە چـاو سیسـتەمی ئـای ئـۆ ئێـس، کـە ڕەنگـە هـۆکاری ئەمـەش بگەڕێتـەوە بـۆ ئاسـانی بەکارهێنـان و زۆریـی ئەپڵیکەیشـنەکانی بـە خۆڕایـی دابیـن ئەکرێـت بـۆ بەکارهێنـان و جـۆری بەکارهێنانـی سیسـتەمی کـراوە لـە ئەندرۆیـد و بەسـتنەوەی بـە سیسـتەمی گۆگڵـەوە و هەروەهـا هەرزانیـی ئامێـری مۆبایلـی سیسـتەمی ئەندرۆیـد لـە چـاو ئامێـری مۆبایلـی سیسـتەمی ئـای ئـۆ ئێـس. ئـەم جیێبەجێبکرێتـەش یەکناگرێتـەوە لەگـەڵ جیێبەجێبکرێتـی توێژینـەوەی (ئـەرکان محمـد) کـە بـە ڕێژەیـی (٤٢٪) ئـای ئـۆ ئێـس بـەکار ئەهێنـن و بـە ڕێژەیـی (٣٤٪) ئەندرۆیـد بـەکار ئەهێنـن.

خشتەی ژمارە (٤)

بەرتوێژان ئارەزووی زیاتری کام جۆری ئەپڵیکەیشن لەرووی تێچوونەوە ئەکەن

جۆری ئەپڵیکەیشن لەرووی تێچوونەوە	دووبارەبوونەوە	%	ڕیزبەندیی
بەکرین	19	12.9	2
بەخۆڕایی	128	87.1	1
کۆی گشتیی	147	100	

بەپێـی خشـتەی ژمـارە (٤) دەرئەکەوێـت بـە ڕێـژەی (٨٧,١٪) ئـارەزووی زیاتـری بـۆ بەدەسـتهێنانی (بەخۆڕایـی) ئەپڵیکەیشـنەکان لـەرووی تێچوونـەوە هەیـە کـە بەرزتریـن ئاسـتە، هەروەهـا بـە ڕێـژەی (١٢,٩٪) ئـارەزووی زیاتـر بـۆ (بەکریـن)ی ئەپڵیکەیشـن لـە ڕووی تێچوونـەوە هەیـە کـە نزمتریـن ئاسـتە، سـەرەنجامی جیاوازیـی ئـەم ڕێژە زۆرە ئەگەڕێتـەوە بـۆ ئـارەزووی بەکارهێنـەر کـە بـە خۆڕایـی ئەپڵیکەیشـنەکان دابەزێنێـت و جێگریـان بـکات و بەکاریـان بهێنێـت، هەرچەنـدە ئـەو ئەپڵیکەیشـنانەی بـە خۆڕایـی دائەبەزێنرێـت، ڕەنگـە لـە ڕووی تایبەتمەنـدی و ئۆڤـەر و فلتـەرەوە کارئاسـانیی بـکات بۆیـان، بـەڵام زۆربەیـان ژمارەییەکـی کـەم ئەبەخشـن لـەو تایبەتمەندیانـە، کـە بتەوێـت کاری زیاتـر بکەیـت، داوای کرینـت لـێ ئـەکات، هەندێکیشـیان لەگـەڵ ئەوانـەی ئەیانکریـت، لـە ڕووی کوالێتیـی و دیقـە و لابردنـی نـاوی بەرنامەکـەوە جیاوازییـان هەیـە، هەروەهـا کەمـی و نەبـوون، یـان دابیـن نەکردنـی ژمارەیـی بانکیـی باوەڕپێکراو بـۆ بەکارهێنـەران و هاووڵاتییانـی دانیشـتووی هەرێمـی کوردسـتان لەلایـەن حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتانەوە هۆکارێکـی تـرە.

خشتەی ژمارە (٥)

پاڵنەرەکانی بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لەلای بەرتوێژان

(هەڵبژاردنی زیاتر لەیەك وەڵام)

پاڵنەرەکانی بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك	دووبارەبوونەوە	%	رییزبەندیی
بەکارهێنانو ئاگاداربوون لەگرنگترینو نوێترین داهێنانە تەکنەلۆژییەکان	88	24.58	1
خێرایی بەرهەمهێنانی بابەتی میدیایی	77	21.51	2
جوانکاریی و بڕین و دانانەوەی گرتەکان یان تێکست و وێنە و دەنگەکانە	44	12.29	5
لابردنی بڕگەی ناپێویست و دووبارەیە لەبابەتەکەدا	24	6.70	6
نوسینی ناونیشان و تێکستە بۆ بابەتەکان	55	15.36	3
دانانی موزیك و دەنگ و جوڵەیە بۆ بابەتەکە	49	13.69	4
گۆڕینی دەنگ و شێواندنی وێنە و گرتەی ڤیدیۆیی	21	5.87	7
کۆی گشتیی	358	100	

خشتەی ژمارە (٥) روونی ئەکاتەوە کە پاڵنەرەکانی بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك، بە پلەی یەکەم و بە رێژەیی (٢٤,٥٨٪) بۆ (بەکارهێنان و ئاگاداربوون لە گرنگترین و نوێترین داهێنانە تەکنەلۆژییەکان) بەکاردێت و بەرزترین ئاستە، بە رێژەی (٢١,٥١٪) بۆ (خێرایی بەرهەمهێنانی بابەتی میدیایی) بەکاردێت کە دووەم ئاستە، هەروەها بە رێژەی (١٥,٣٦٪) پاڵنەری بەکارهێنان بۆ (نوسینی ناونیشانو تێکستە بۆ بابەتەکان) کە سێیەم ئاستە، لە کاتێکدا تەنها بە رێژەی (٥,٨٧٪) پاڵنەری (گۆڕینی دەنگ و شێواندنی وێنە و گرتەی ڤیدیۆیی) لە بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەکە کە نزمترین ئاستە، سەرەنجامی رێژەیی سێ ئاستە بەرزەکەی پاڵنەرەکان، ئاستی شارەزایی و بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکان دەرئەخات لەلایەن رۆژنامەوانی هاووڵاتییەوە، کەمترین رێژەش کە بۆ (گۆڕینی دەنگ و شێواندنی وێنە و گرتەی ڤیدیۆیی) بەدەستیهێناوە، رێژەییەکە ئاستی رەفتارییان دەرئەخات لە دوور کەوتنەوە و بەکار نەهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بۆ کاری ناپەسەند و نایاسایی لەلایەن رۆژنامەوانی هاووڵاتییەوە و هەستکردنییان بە پاراستن و رەچاوکردنی ئیتیکی کۆمەڵایەتیی و رۆژنامەنووسیی.

خشتەی ژمارە (٦)

ئاستیی سودمەندبوون لە ئەپڵیکەیشنەکان لەلایەن بەرتوێژانی رۆژنامەوانیی هاوڵاتی

(هەڵبژاردنی زیاتر لەیەك وەڵام)

ئاستیی سودمەندبوون لە ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك	دووبارەبوونەوە	%	رییزبەندیی
بەرنامەکانی مۆنتاژکردن	43	١٣,٦٠	4
تۆمارکردن و پەخشکردن	37	11.71	5
وێنەگرتن و بڵاوکردنەوە	76	24.05	2
گرتەی ڤیدیۆیی مۆنتاژکردنی و بڵاوکردنەوەی	49	15.51	3
بەکارهێنانی نووسین و گرافیك	82	25.95	1
پەخشی راستەوخۆ	29	9.18	6
کۆی گشتیی	316	100	

خشتەی ژمارە (٦) روونی ئەكاتەوە كە لە چ بوارێكدا زۆر سودمەندبوون لە ئەپڵیكەیشنەكانی مۆبایلی زیرەك، بە رێژەی (٢٥,٩٥٪) لە بواری (بەكارهێنانی نوسین و گرافیك) زۆر سودمەندبوون لە ئەپڵیكەیشنەكانی مۆبایلی زیرەك كە بەرزترین ئاستە، بە رێژەی (٢٤,٠٥٪) لە بواری (وێنەگرتن و بڵاوكردنەوە) سودمەندبوون لە ئەپڵیكەیشنەكانی مۆبایلی زیرەك كە دووەم ئاستە، هەروەها بە رێژەی (١٥,٥١٪) لە بواری (گرتەی ڤیدیۆیی مۆنتاژكردنی و بڵاوكردنەوەی) سودمەندبوون لە ئەپڵیكەیشنەكانی مۆبایلی زیرەك كە سێیەم ئاستە، رێژەی (٩,١٨٪) كە نزمترین ئاستە بۆ (پەخشی راستەوخۆ) سوودمەندبوون لێی، سەرەنجام بەدەستهێنانی ئەو رێژە بەرزەی سوودمەند بوون لە ئەپڵكیشنەكانی مۆبایلی زیرەك بۆ كاری رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی، ئەگەڕێتەوە بۆ لایەنی ئاستیی بەرزی بەكارهێنان و شارەزا بوون لە لایەنی تەكنیكی بەكارهێنان و تەكنەلۆجیایی پێشكەوتووی سەردەم. كەئەمەش سەلماندن و زانینی خاڵی (٢) ئامانجی توێژینەوەكەیە لە لایەنی سوودبینیەوە.

خشتەی ژمارە (٧)

ئەو ئەپڵیکەیشنانەی بۆ گرتنی وێنەی فۆتۆگرافی و مۆنتاژکردن لە لای بەرتوێژان بەکار ئەهێنرێت

Results جێبەجێبكرێت	RI گرنگیی رێژەیی	S.D لادانی پێوانەی	Mean ناوەندی ژمارەیی	زۆر بەكاری ئەهێنم ژ %	بەكاری ئەهێنم ژ %	بەكاری ناهێنم ژ %	ناوی ئەپڵیكەیشن
بەكاری ناهێنم	55.56	0.78	1.67	28 19.05	42 28.57	77 52.38	Proshot
بەكاری ئەهێنم	73.02	0.83	2.19	67 27.89 45.58	41	39 26.53	CAMERA+
بەكاری ناهێنم	52.61	0.75	1.58	23 15.65	39 26.53	85 57.82	Snapseed
بەكاری ناهێنم	48.98	0.70	1.47	17 11.56	35 23.81	95 64.63	VSCO
بەكاری ئەهێنم	58.05	0.78	1.74	30 20.41	49 33.33	68 46.26	Photoshop Express
بەكاری ئەهێنم	٥٧,٦٤	٠,٧٧	١,٧٣	165	206	364	كۆی گشتیی

خشتەی ژمارە (٧) روونی ئەكاتەوە جێبەجێبكرێت بۆ هەر برگەیەك لە سەر گۆڕاوی (ئەو ئەپڵیكەیشنانەی بۆ گرتنی وێنەی فۆتۆگرافی و مۆنتاژكردن بەكار ئەهێنن)، بەشێوەیەكی گشتیی دەرئەكەوێت ناوەندە ژمارەیی ئەكاتە (١,٧٣) كە بە گوێرەی (مقیاس الثلاثي) جێبەجێ بكرێت كە ئەكاتە (زۆر بەكاری ئەهێنم) هەروەها لادانی پێوانەی ئەكاتە (٠,٧٧) لە كاتێكدا گرنگیی رێژەیی ئەكاتە بە رێژەی (٥٧,٦٤٪)، جێبەجێ بكرێت بەشێوەیەكی گشتیی رێژەیی وەڵام دانەوەی بۆ برگەكان لە سەر ئاستی (بەكاری ناهێنم) بە رێژەیی (٤٩,٥٢٪) , ئاستی (بەكاری ئەهێنم) بە رێژەیی (٢٨,٠٣٪) هەروەها ئاستی (زۆر بەكاری ئەهێنم) بە رێژەیی (٢٢,٤٥٪).

سەرەنجام ئەپڵەكەیشنی (CAMERA+) بەرزترین پلەی بەكارهێنانی بەئاستی (زۆر بەكاری ئەهێنم) بەدەستهێناوە

بە ڕێژەی (٤٥,٥٨)و ناوەندی ژمارەیی (٢,١٩)و لادانی پێوەری (٠,٨٣) و گرنگیی ڕێژەیی (٧٣,٠٢)، ئەپڵیکەیشنی (Photoshop Express) پلەی دووەمی بەکارهێنانی بەئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بەدەستهێناوە بە ڕێژەی (٢٠,٤١)و ناوەندی ژمارەیی (١,٧٤)و لادانی پێوەری (٠,٧٨) و گرنگیی ڕێژەیی (٥٨,٠٥)، گرنگیی ئەم ڕێژەی بەکارهێنانەش بۆ ئەوە ئەگەڕێتەوە کە ئەم دوو ئەپڵیکەیشنە لە سەر هەر دوو سیستەمی (IOS)و(Android) بەردەستە، تایبەتمەندی زوومکردن و وێنەی جوڵاوی تیادایە و هاوکارییەکی باشی ڕۆژنامەوانی هاووڵاتیی ئەکات، لەوێنەگرتن و مۆنتاژکردنی وێنەی فۆتۆگرافیی.

خشتەی ژمارە (٨)

ئەو ئەپڵیکەیشنانە بۆ نووسین و مۆنتاژکردنی تێکست لە لای بەرتوێژان بەکار ئەهێنرێت

Results جێبەجێبکرێت	RI گرنگیی ڕێژەیی	S.D لادانی پێوانەی	Mean ناوەندی ژمارەیی	زۆر بەکاری ئەهێنم ژ %	بەکاری ئەهێنم ژ %	بەکاری ناهێنم ژ %	ناوی ئەپڵیکەیشن
بەکاری ئەهێنم	58.05	0.86	1.74	40 27.21	29 19.73	78 53.06	Think free office
بەکاری ناهێنم	53.29	0.75	1.60	23 15.65	42 28.57	82 55.78	Ia writer
بەکاری ئەهێنم	48.98	0.65	1.47	13 8.84	43 29.25	91 61.90	Aximedia slide show
بەکاری ئەهێنم	55.10	0.77	1.65	27 18.37	42 28.57	78 53.06	Ever Note
بەکاری ناهێنم	54.88	0.81	1.65	31 21.09	33 22.45	83 56.46	Jota text editor
بەکاری ناهێنم	٥٤,٠٦	٠,٧٧	١,٦٢	134	189	412	کۆی گشتیی

خشتەی ژمارە (٨) ڕوونی ئەکاتەوە جێبەجێبکرێت بۆ هەر برگەیەك لەسەر گۆڕاوی (ئەو ئەپڵیکەیشنانەی بۆ نووسینو مۆنتاژکردنی تێکست بەکارئەهێنن)، بەشێوەیەکی گشتیی دەرئەکەوێت ناوەندە ژمارەیی ئەکاتە (١,٦٢) کە بە گوێرەی (مقياس الثلاثي) جێبەجێبکرێتەکەی ئەکاتە (بەکاری ناهێنم) هەروەها لادانی پێوانەی ئەکاتە (٠,٧٧) لە کاتێکدا گرنگیی ڕێژەیی ئەکاتە بە ڕێژەی (٥٤,٠٦٪), سەرجێبەجێبکرێت بە شێوەیەکی گشتیی ڕێژەی وەڵام دانەوەی بۆ برگەکان لە سەر ئاستی (بەکاری ناهێنم) بە ڕێژەی (٥٦,٠٥٪) , ئاستی (بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەی (٢٥,٧١٪) هەروەها ئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەی (١٨,٢٣٪). ئەم ڕێژەییەش ئەوە دەرئەخات کە زۆر گرنگیی بە ئەپڵیکەیشنەکانی نووسین و مۆنتاژکردنی تێکست نادرێت، بەڵکو ڕاستەوخۆ لەناو پرۆگرامەکانەوە ناونیشان و نوسینەکان ئەنووسرێت.

سەرەنجام ئەپڵیکەیشنی (Think free office) بەرزترین پلەی بەکارهێنانی بەئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بەدەستهێناوە بە ڕێژەی (٢٧,٢١)و ناوەندی ژمارەیی (١,٧٤)و لادانی پێوەری (٠,٨٦) و گرنگیی ڕێژەیی (٥٨,٠٥)، ئەپڵیکەیشنی (Jota text editor) پلەی دووەمی بەکارهێنانی بەئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بەدەستهێناوە بە

ڕێـژەی (٢١,٠٩)و ناوەنـدی ژمارەیـی (١,٦٥)و لادانـی پێـوەری (٠,٨١) و گرنگـی ڕێژەیـی (٥٤,٨٨)، گرنگـی ئـەم ڕێـژە بەکارهێنانـەش بـۆ ئـەوە ئەگەڕێتـەوە کـە ئـەم دوو ئەپڵیکەیشـنە لەسـەر هـەر دوو سیسـتەمی (IOS)و(Android) بەردەسـتە، پشـتگیری ٢٨ زمـان ئـەکات بـۆ مۆبایلـەکان و بەتوانایەکـی بـەرزەوە بەرجەسـتەکراوەکانی Microsoft Office تێکـەڵ ئـەکات بـە کاربەرنامەکانـی Google apps، سوودبەخشـە لەبژارکردنـی دەقـەکان و وردبینـی زمانەوانـی پـاش نووسـین و ئەگـەری گەڕانـی هەمـوو دەقـەکان لەسـەر تەلەفـۆن و ئیمەیڵـی ئەلیکترۆنیـی.

خشتەی ژمارە (٩)

ئەو ئەپڵیکەیشنانە بۆ وێنەگرتنی گرتەی ڤیدیۆیی لە لای بەرتوێژان بەکار ئەهێنرێت

ناوی ئەپڵیکەیشن	بەکاری ناهێنم ژ %	بەکاری ئەهێنم ژ %	زۆر بەکاری ئەهێنم ژ %	Mean ناوەندی ژمارەیی	S.D لادانی پێوانەیی	RI گرنگی ڕێژەیی	Results جێبەجێکرێت
Cinema 4K	59	47	41	1.88	0.82	62.59	بەکاری ئەهێنم
	40.14	31.97	27.89				
Cinema FV-5	84	43	20	1.56	0.72	52.15	بەکاری ناهێنم
	57.14	29.25	13.61				
Open Cam-era	48	44	55	2.05	0.84	68.25	بەکاری ئەهێنم
	32.65	29.93	37.41				
FilLMiC Pro	86	48	13	1.50	0.66	50.11	بەکاری ناهێنم
	58.50	32.65	8.84				
Video licious	86	42	19	1.54	0.71	51.47	بەکاری ناهێنم
	58.50	28.57	12.93				
کۆی گشتیی	363	224	148	١,٧١	٠,٧٥	٥٦,٩٢	بەکاری ئەهێنم

خشـتەی ژمـارە (٩) ڕوونـی ئەکاتـەوە لـە جێبەجێبکرێـت بـۆ هـەر بڕگەیـەك لەسـەر گـۆڕاوی (ئـەو ئەپڵیکەیشـنانەی بـۆ وێنەگرتنـی گرتـەی ڤیدیۆیـی بـەکار ئەهێنـن)، بەشـێوەیەکی گشـتیی دەرئەکەوێـت ناوەنـدە ژمارەیـی ئەکاتـە (١,٧١) کـە بـە گوێـرەی (مقيـاس الثـلاثي) جێبەجێبکرێتەکـەی ئەکاتـە (بـەکاری ئەهێنـم) هەروەهـا لادانـی پێوانـەی ئەکاتـە (٠,٧٥) لـە کاتێکـدا گرنگـی ڕێژەیـی ئەکاتـە بـە ڕێـژەی (٥٦,٩٢٪)، سـەرجێبەجێبکرێت بەشـێوەیەکی گشـتیی ڕێـژەی وەڵامدانـەوەی بـۆ بڕگـەکان لـە سـەر ئاسـتی (بـەکاری ناهێنـم) بـە ڕێـژەی (٤٩,٣٩٪) , ئاسـتی (بـەکاری ئەهێنـم) بـە ڕێـژەی (٣٠,٤٨٪) هەروەهـا ئاسـتی (زۆر بـەکاری ئەهێنـم) بـە ڕێـژەی (٢٠,١٤٪).

سـەرەنجام ئەپڵیکەیشـنی (Open Camera) بەرزتریـن پلـەی بەکارهێنانـی بەئاسـتی (زۆر بـەکاری ئەهێنـم) بـە دەسـتهێناوە بـە ڕێـژەی (٣٧,٤١)و ناوەنـدی ژمارەیـی (٢,٠٥)و لادانـی پێـوەری (٠,٨٤) و گرنگـی ڕێژەیـی (٦٨,٢٥)، ئەپڵیکەیشـنی (٤K Cinema) پلـەی دووەمـی بەکارهێنانـی بەئاسـتی (زۆر بـەکاری ئەهێنـم) بـە دەسـتهێناوە بـە ڕێژەیـی (٢٧,٨٩) و ناوەنـدی ژمارەیـی (١,٨٨)و لادانـی پێـوەری (٠,٨٢) و گرنگـی ڕێژەیـی (٦٢,٥٩)، گرنگـی ئـەم ڕێـژەی بەکارهێنانـەش بـۆ ئـەوە ئەگەڕێتـەوە کـە ئـەم ئەپڵیکەیشـنانە ئەتوانرێـت لـە ئامێرەکانـی (Android) بـە خۆڕایـی دایانبەزێنـن، هەروەهـا دوو کاربەرنامەکـە سـوودی زۆریـان هەیـە هـەر لەکوالێتیـی بـەرز و توانـای ڕوونـی کوالێتیـی (٤K).

خشتەی ژمارە (١٠)

ئەو ئەپڵیکەیشنانە بۆ پەخشی ڕاستەوخۆ لە لای بەرتوێژان بەکار ئەهێنرێت

ناوی ئەپڵیکەیشن	بەکاری ناهێنم ژ	بەکاری ئەهێنم ژ	زۆر بەکاری ئەهێنم ژ	Mean ناوەندی ژمارەیی	S.D لادانی پێوانەیی	RI گرنگیی ڕێژەیی	Results جێبەجێبکرێت
	%	%	%				
Ustream	98	26	23	1.49	0.75	49.66	بەکاری ناهێنم
	66.67	17.69	15.65				
BAMBUSER	107	28	12	1.35	0.63	45.12	بەکاری ناهێنم
	72.79	19.05	8.16				
Periscope	110	27	10	1.32	0.60	43.99	بەکاری ناهێنم
	74.83	18.37	6.80				
Facbook Live	44	43	60	2.11	0.84	70.29	بەکاری ئەهێنم
	29.93	29.25	40.82				
Instagram Live	68	43	36	1.78	0.82	59.41	بەکاری ئەهێنم
	46.26	29.25	24.49				
Tiktok Live	105	20	22	1.44	0.74	47.85	بەکاری ئەهێنم
	71.43	13.61	14.97				
کۆی گشتیی	532	187	163	١,٥٨	٠,٧٣	٥٢,٧٢	بەکاری ئەهێنم

خشتەی (١٠) ڕوونی ئەکاتەوە جێبەجێبکرێت بۆ هەر برگەیەك لەسەر گۆڕاوی (ئەو ئەپڵیکەیشنانەی بۆ پەخشی ڕاستەوخۆ بەکار ئەهێنن)، بە شێوەیەکی گشتیی دەرئەکەوێت ناوەندە ژمارەیی ئەکاتە (١,٥٨) کە بە گوێرەی (مقايس الثلاثي) جێبەجێبکرێتەکەی ئەکاتە (بەکاری ناهێنم) هەروەها لادانی پێوانەی ئەکاتە (٠,٧٣) لە کاتێکدا گرنگیی ڕێژەیی ئەکاتە بە ڕێژەیی (٥٢,٧٢٪), جێبەجێ بکرێت بە شێوەیەکی گشتیی، ڕێژەیی وەڵامدانەوە بۆ برگەکان لە سەر ئاستی (بەکاری ناهێنم) بە ڕێژەی (٦٠,٣٢٪) , ئاستی (بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەی (٢١,٢٠٪) هەروەها ئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەی (١٨,٤٨٪).

سەرەنجام ئەپڵیکەیشنی (Live Facbook) بەرزترین پلەی بەکارهێنانی بە ئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە دەستهێناوە بە ڕێژەیی (٤٠,٨٢)و ناوەندی ژمارەیی (٢,١١)و لادانی پێوەریی (٠,٨٤) و گرنگیی ڕێژەیی (٧٠,٢٩)، ئەپڵیکەیشنی (Instagram Live) پلەی دووەمی بەکارهێنانی بەئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بەدەستهێناوە بە ڕێژەی (٢٤,٤٩) و ناوەندی ژمارەیی (١,٧٨)و لادانی پێوەریی (٠,٨٢) و گرنگیی ڕێژەیی (٥٩,٤١)، گرنگیی ئەم ڕێژەی بەکارهێنانەش بۆ بەربڵاوی ئەپڵیکەیشنی فیسبووك و ئینستگرام ئەگەڕێتەوە، چونکە زۆربەی تاکەکان خاوەنی هەژماری تایبەتین لەم دوو ئەپڵیکەیشنە و لەهەمان کاتدا توانیویانە ئەزموونی لێ وەربگرن و هەروەها بۆ ئاسانی بەکارهێنان و شارەزایی ڕۆژنامەوانی هاووڵاتیی و بوونی ئەزموونی بەردەوام لە گەڵیان ئەگەڕێتەوە.

سەلماندنی خاڵی (٤) ئامانجی توێژینەوەکەیە.

خشتەی ژمارە (١١)

بەرتوێژان بە چی ڕێگایەك فێری بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بوون

ڕێگای فـێربوونی بـەکار هێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە	دووبارەبوونەوە	%	ڕیزبەندیی
هەوڵی کەسی	٩٥	64.6	1
خولی فـێربوون	٩	6.1	3
خوێندنی ئەکادیمی	٨	5.5	4
پێویستی کارکردن فێری کردووم	٣٥	23.8	2
کۆی گشتیی	١٤٧	100	

خشتەی ژمارە (١١) ڕوونی ئەکاتەوە بەرتوێژان بە چی ڕێگایەك فێری بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بوون، بە ڕێژەی (٦٤,٦٪) لە ڕێگاری (هەوڵی کەسی) فێری بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بوون کە بەرزترین ئاستە، هەروەها بە ڕێژەی (٢٣,٨٪) لە ڕێگاری (پێویستی کارکردن فێری کردووم) فێری بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بوون کە دووەم ئاستە، بە ڕێژەی (٦,١٪) لە ڕێگاری (خولی فێربوون) فێری بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بوون کە سێیەم ئاستە، هەروەها بە ڕێژەی (٥,٥٪) لە ڕێکاری (خوێندنی ئەکادیمی) فێری بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بوون کە نزمترین ئاستە. سەرەنجام لە ڕێگەی ئەم ڕێژانەوە دەرئەکەوێت، کە ڕۆژنامەوانی هاووڵاتیی بە ڕێکاری هەوڵی کەسی و پێداویستی کارکردن فێری بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکان بوون، ئەمەش گرنگیی نەدانی دەستگا ڕاگەیاندنەکان و ڕێکخراو دەستە پەیوەندیدارەکان دەرئەخات بە ڕۆژنامەوانی هاووڵاتیی.

خشتەی ژمارە (١٢)

زمانی بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکان نەبووە بە ئاستەنگ لە کاتی بەکارهێناندا لە لای بەرتوێژان

زمانی بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکان نەبووە بە ئاستەنگ	دووبارەبوونەوە	%	ڕیزبەندیی
بەکاری ناهێنم	٣١	٢١,١	2
بەکاری ئەهێنم	٨٥	٥٧,٨	1
زۆر بەکاری ئەهێنم	٣١	٢١,١	2
کۆی گشتیی	147	100	
ناوەندە ژمارەیی (Mean)	2.00	جێبەجێبکرێت بەکاری ئەهێنم	
لادانی پێوانەیی (Stander deviation)	0.65	گرنگیی ڕێژەیی ٪	66.67

خشتەی ژمارە (١٢) ڕوونی ئەکاتەوە، جێبەجێبکرێت بۆ هەر بڕگەیەك لە سەر گۆڕاوی (زمانی بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکان نەبۆتە ئاستەنگ لە کاتی بەکارهێناندا)، بەشێوەیەکی گشتیی دەرئەکەوێت ناوەندە ژمارەیی ئەکاتە (٢,٠٠) کە بە گوێرەی (مقایس الثلاثي) جێبەجێبکرێتەکەی ئەکاتە (بەکاری ئەهێنم) هەروەها لادانی پێوانەی ئەکاتە (٠,٦٥) لە کاتێکدا گرنگیی ڕێژەیی ئەکاتە بە ڕێژەی (٦٦,٦٧٪), سەرجێبەجێبکرێت بەشێوەیەکی گشتیی ڕێژەیی وەڵام دانەوەی بۆ بڕگەکان لە سەر ئاستی (بەکاری ناهێنم) بە ڕێژەیی (٢١,١٪) , ئاستی (بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەیی (٥٧,٨٪) هەروەها ئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەیی (٢١,١ ٪)، بە ڕێژەیەکی ناوەندگیری (بەکاری ئەهێنم) کێشە بۆ ڕۆژنامەوانی هاووڵاتی دروست بووە لەلایەنی زمانی بەکارهێنانی

ئەپڵکەیشـنەکان، کـە دەبێتـە هـۆی تێنەگەیشـتن لـە هەندێـك بەرنامـە و گرانـی بەکارهێنانـی، ئەمـەش کار لـە پرۆسـەی بڵاوکردنـەوەی بابەتەکانیـان ئـەکات و هۆکارەکەشـی بـۆ ئـەوە ئەگەڕێتـەوە کـە لـە بنەمـادا کۆمپانیاکانـی بەرهەمهێنانـی ئەپڵیکەیشـنەکان بـە زمانـی ئینگلیـزی و زمانـە زیندووەکانـی تـری جیهانـی بەرهەمئەهێنـن، بۆیـە نەبوونـی ئەپڵیکەیشـن بـە زمانـی کـوردی گرفـت و ئاسـتەنگ لـە ڕێگـەی فێربـوون و بەکارهێنانـی ڕۆژنامەوانـی هاووڵاتیـی درووسـت دەبێـت، ئەمـەش لەگـەڵ خاڵـی (٣) ی ئامانجـی توێژینەوەکەیـە کەدیاریکردنـی ئاسـتەنگی زمانـە لـە بەکارهێنانـی ئەپڵیکەیشـنەکاندا.

خشتەی ژمارە (١٣)

دیزاینی ئەپڵیکەیشنەکان نەبۆتە ئاستەنگ لەکاتی بەکارهێناندا لە لای بەرتوێژان

دیزاینی ئەپلیکەیشنەکان نەبووە بە ئاستەنگ لەکاتی بەکارهێناندا	دووبارەبوونەوە	%	ریزبەندیی
بەکاری ناهێنم	٢٦	١٧,٧	3
بەکاری ئەهێنم	٧٩	٥٣,٧	1
زۆر بەکاری ئەهێنم	٤٢	٢٨,٦	2
کۆی گشتیی	147	100	
ناوەندە ژمارەیی (Mean)	2.11	جێبەجێبکرێت	هەندێکجار
لادانی پێوانەی (Stander deviation)	0.67	گرنگیی ڕێژەیی ٪	70.33

خشـتەی ژمـارە (١٣) روونـی ئەکاتـەوە، جێبەجێبکرێـت بـۆ هـەر بڕگەیـەك لـە سـەر گـۆڕاوی(دیزاینـی ئەپڵیکەیشـنەکان نەبۆتـە ئاسـتەنگ لـە کاتـی بەکارهێنانـدا)، بەشـێوەیەکی گشـتیی دەرئەکەوێـت ناوەنـدە ژمارەیـی ئەکاتـە (٢,١١) کـە بـە گوێـرەی (مقایـس الثلاثي) جێبەجێبکرێتەکـەی ئەکاتـە (بـەکاری ئەهێنـم) هەروەهـا لادانـی پێوانـەی ئەکاتـە (٠,٦٧) لـە کاتێکـدا گرنگیـی ڕێژەیـی ئەکاتـە بـە ڕێژەیـی (٧٠,٣٣٪)، سـەرجێبەجێبکرێت بـە شـێوەیەکی گشـتیی ڕێژەیـی وەڵام دانـەوەی بـۆ بڕگـەکان لـە سـەر ئاسـتی (بـەکاری ناهێنـم) بـە ڕێژەیـی (١٧,٧٪) , ئاسـتی (بـەکاری ئەهێنـم) بـە ڕێژەیـی (٥٣,٧٪) هەروەهـا ئاسـتی (زۆر بـەکاری ئەهێنـم) بـە ڕێژەیـی (٢٨,٦٪)، بـە ڕێژەییەکـی ناوەندگیـری (بـەکاری ئەهێنـم) کێشـە بـۆ ڕۆژنامەوانـی هاووڵاتیـی درووسـت بـووە، لـە لایەنـی دیزاینـی ئەپڵیکەیشـنەکانەوە، وەك ئاڵۆزیـی دیزایـن و بەکارهێنانـی ڕەنگـی هەمـە جـۆر و نەبوونـی تێکسـتی پێویسـت و هێڵـکاری ئاسـانکاریی بـۆ بەکارهێنـەران کـە بـووە بـە ڕێگـر لەئاسـانی بەکارهێنـان. ئەمـەش لەگـەڵ خاڵـی (٣) ی ئامانجـی توێژینەوەکەیـە دیاریکردنـی ئاسـتەنگە لەبـواری دیزایـن و بەکارهێنانـی ئەپڵیکەیشـنەکاندا.

خشتەی ژمارە (١٤)

بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکان بە تەواوکاری پرۆسەی بەرهەمهێنانی بابەتی میدیایی دائەنرێت لە لای بەرتوێژان

ریزبەندیی	%	دووبارەبوونەوە	بە تەواوکاری پرۆسەی بەرهەمهێنانی بابەتی میدیایی دائەنرێت
3	٦,١	٩	بەکاری ناهێنم
2	٤٤,٢	٦٥	بەکاری ئەهێنم
1	٤٩,٧	٧٣	زۆر بەکاری ئەهێنم
100		147	کۆی گشتیی
بەردەوام	جێبەجێبکرێت	2.44	ناوەندە ژمارەیی (Mean)
81.33	گرنگیی ڕێژەیی ٪	0.61	لادانی پێوانەیی (Stander deviation)

خشتەی ژمارە (١٤) بەشێوەیەکی گشتیی دەرئەکەوێت ناوەندە ژمارەیی ئەکاتە (٢,٤٤) کە بە گوێرەی جێبەجێبکردنەکەی ئەکاتە (زۆر بەکاری ئەهێنم) هەروەها لادانی پێوانەی ئەکاتە (٠,٦١) لە کاتێکدا گرنگیی ڕێژەی ئەکات بە ڕێژەی (٨١,٣٣٪)، سەرجێبەجێبکرێت بەشێوەیەکی گشتیی ڕێژەی وەڵا دانەوەی بۆ بڕگەکان لە سەر ئاستی (بەکاری ناهێنم) بە ڕێژەی (٦,١٪) , ئاستی (بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەی (٤٤,٢٪) هەروەها ئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەی (٤٩,٧٪). سەرەنجام بە ڕێژەی بەدەستهێنانی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە(٤٩,٧٪) و ناوەندە ژمارەیی (٢,٤٤)و لادانی پێوانەیی (٠,٦١) و گرنگیی ڕێژەیی (٨١,٣٣)، دەرئەکەوێت کە بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بەتەواوکاری پرۆسەی بەرهەمهێنانی بابەتی میدیایی دائەنرێت، لای ڕۆژنامەوانی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا. ئەمەش سەلماندنی خاڵی (٥) ی ئامانجی توێژینەوەکەیە.

خشتەی ژمارە (١٥)

بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك ڕۆڵی لە کاراکردنی ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا لەلای بەرتوێژان

ریزبەندیی	%	دووبارەبوونەوە	ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك ڕۆڵی لە کاراکردنی ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا هەبووە
3	6.2	٩	بەکاری ناهێنم
2	33.3	٤٩	بەکاری ئەهێنم
1	٦٠,٥	٨٩	زۆر بەکاری ئەهێنم
100		147	کۆی گشتیی
بەردەوام	جێبەجێبکرێت	2.54	ناوەندە ژمارەیی (Mean)
84.67	گرنگیی ڕێژەیی ٪	0.611	لادانی پێوانەیی (Stander deviation)

خشتەی ژمارە (١٥) ڕوونی ئەکاتەوە لە دووبارە بوونەوە، ڕێژەی سەدیی، ناوەندی ژمارەیی، لادانی پێوانەی، گرنگیی ڕێژەی، هەروەها جێبەجێبکرێت بۆ هەر بڕگەیەك لەسەر گۆڕاوی (بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك و ڕۆڵی لە کاراکردنی ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا)، بەشێوەیەکی گشتیی دەرئەکەوێت ناوەندە ژمارەیی ئەکاتە (٢,٥٤) کە بە گوێرەی (مقايس الثلاثي) جێبەجێبکرێتەکەی ئەکاتە (زۆر بەکاری ئەهێنم) هەروەها لادانی پێوانەیی ئەکاتە (٠,٦١١) لە کاتێکدا گرنگیی ڕێژەی ئەکاتە بە ڕێژەیی (٨٤,٦٧٪)، سەرجێبەجێبکرێت بە شێوەیەکی گشتیی ڕێژەی وەڵام دانەوەی بۆ بڕگەکان لە سەر ئاستی (بەکاری ناهێنم) بە ڕێژەی (٦,١٪) , ئاستی (بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەی (٣٣,٤٪) هەروەها ئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەی (٦٠,٥٪).

سـەرەنجام بـە بـە دەسـتهێنانی (زۆر بـەكاری ئەهێنم) بـە رێژەیـی (٦٠،٥٪) و ناوەنـدە ژمارەیـی (٢,٥٤) و لادانـی پێوانەیـی (٠,٦١١) و گرنگیـی رێژەیـی (٨٤,٦٧)، دەرئەكەوێـت كـە بەكارهێنانـی ئەپڵیكەیشـنەكانی مۆبایلـی زیـرەك رۆڵـی لـە كاراكردنـی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتییـدا هەبـووە، لەهەرێمـی كوردسـتان دا. سـەرنجام سـەلماندنی پرسـیاری سـەرەكی توێژنەوەكـە و هەروەهـا پرسـیاری (١) ی ئامانجـی توێژینەوەكەیـە.

خشتەی ژمارە (١٦)

پێوەندیـی نێـوان (ئاسـتی زانسـتیی)و بەكارهێنانـی ئەپڵیكەیشـنەكانی مۆبایلـی زیـرەك، رۆڵـی لـە كاراكردنـی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـدا لـەلای بەرتوێـژان

تەمەن (ساڵ)	ئەپڵیكەیشنەكانی مۆبایلی زیرەك رۆڵی لە كاراكردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی دا					
	بەكاری ناهێنم		بەكاری ئەهێنم		زۆر بەكاری ئەهێنم	
	.Fr	%	.Fr	%	.Fr	%
بنەڕەتی ی	٠	0.0	2	4.08	0	0.00
ئامادەیی	١	11.11	3	6.12	11	12.36
دبلۆم	٢	22.22	15	30.61	24	26.97
بەكالۆریۆس	٠	0.00	17	34.69	39	43.82
خوێندنی باڵا	٦	66.67	12	24.50	15	16.85
كۆی گشتیی	٩	100.00	49	100.00	89	100.00
	تاقیكردنەوەی Chi- Square Test كاری		١٨,٩٨٧		ئاستی بەڵگەداری P-value	٠,٠١٥

خشـتەی ژمـارە (١٦) پێوەندیـی نێـوان (ئاسـتی زانسـتیی) و بەكارهێنانـی ئەپڵیكەیشـنەكانی مۆبایلـی زیـرەك و رۆڵـی لەكاراكردنـی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتییـدا، بـە بەكارهێنانـی تاقیكردنـەوەی (Chi- Square Test) بەهـای ئەكاتـە (١٨,٩٨٧) وە بەهـای ئاسـتی بەڵگـەداری(P-value) ئەكاتـە (٠,٠١٥) كـە بەهـای ئاسـتی بەڵگـەداری (P-value) كەمـترە لـە (٠,٠٥) كەواتـە پێوەندییەكـی ئامـاری بەڵگـەداری هەیـە لـە نێـوان (ئاسـتی زانسـتیی) و بەكارهێنانـی ئەپڵیكەیشـنەكانی مۆبایلـی زیـرەك و رۆڵـی لـە كاراكردنـی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتییـدا، سـەرەنجام دەرئەكەوێـت كـە هەڵگرانـی بڕوانامـەی (بەكالۆریـۆس) بـە رێژەیـی (٤٣,٨٢٪) و (زۆر بـەكاری ئەهێنـم) زۆرتریـن بەكارهێنـەرن و بـە پلـەی یەكـەم دێـت، هەڵگرانـی بڕوانامـەی (دبلـۆم) بـە رێژەیـی (٢٦,٩٧٪) و (زۆر بـەكاری ئەهێنـم) دووەم ئاسـتی بەكارهێنانـن، هەڵگرانـی بڕوانامـەی (خوێندنـی بـاڵا) بـە رێژەیـی (١٦,٨٥٪) و (زۆر بـەكاری ئەهێنـم) سـێیەم ئاسـتە، هەڵگرانـی بڕوانامـەی (بنەڕەتیـی) بـە رێژەیـی (٤,٠٨٪) و (بـەكاری ئەهێنـم) نزمتریـن ئاسـتە، لـە بەكارهێنانـی ئەپڵیكەیشـنەكانی مۆبایلـی زیـرەك، ئەمـەش روونیئەكاتـەوە كـە تـا ئاسـتی زانسـتیی بەرزبێـت، بەكارهێنـەران ئەتوانـن باشـتر سـوود لـەم ئەپڵیكەیشـنانە وەربگـرن، زانینـی كاریگەریـی دیمۆگرافیـی كەسـایەتیی رۆژنامەوانیـی هاووڵاتیـی و بەكارهێنانـی لـە رووی ئاسـتی زانسـتییەوە سـەلمێنەری خاڵـی (٤) ئامانجـی توێژینەوەكەیـە.

سەلماندنی گریمانەكانی توێژینەوەكە:

خشتەی ژمارە (١٧)

بەهاو پێوەندیی گۆڕاوەكان روون ئەكاتەوە (قيمة معامل الارتباط)

بەهای پەیوەندی	جێبەجێبكرێت پەیوەندی	بەهای پەیوەندی	جێبەجێبكرێت پەیوەندی
0.1 بۆ ٠,٥	پەیوەندییەكی راستەوانەی لاوازە	-٠,١ بۆ -٠,٥	پەیوەندییەكی پێچەوانەی لاوازە
0.5 بۆ ١,٠	پەیوەندییەكی راستەوانەی بەهێزە	-0.5 بۆ - ١,٠	پەیوەندییەكی پێچەوانەی بەهێزە

: پێوەندیی ئاماری بەڵگەداری نییە

: پێوەندیی ئاماری بەڵگەداری هەیە

١- (پێوەندیی) ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

خشتەی ژمارە (١٨)

(پێوەندیی) ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لەلای بەرتوێژان

گۆڕاوەکان	کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی	
	پێوەندیی	ئاستی بەڵگەداریی (P-value)
ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك	0.752	0.000

: پێوەندیی ئاماری بەڵگەداری نییە، لە نێوان ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لەکاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

:پێوەندیی ئاماری بەڵگەداری هەیە، لە نێوان ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

خشتەی ژمارە (١٨) روونی ئەکاتەوە (پێوەندیی) نێوان (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا): دەرئەکەوێت پێوەندیی بەهێزیی ئاماریی بەڵگەداریی هەیە، لە نێوان ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك و کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی کە بەهاکەی ئەکاتە (٠,٧٥٢)، هەروەها ئاستی بەڵگەداری ئەکاتە (٠,٠٠٠)، کە کەمترە لە ئاستی بەڵگەداریی (٠,٠٥)کە ئەمەش دەریدەخات کە پێوەندیی ئاماری بەهێز هەیە لە نێوان ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا، سەرجێبەجێبکرێت بە قبوڵکردنی گریمانەی () هەروەها رەفزی گریمانەی () دەکەین.

٢- (بەکارهێنان و پەسەندکردن) ی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

خشتەی ژمارە (١٩)

(بەکارهێنانو پەسەندکردنی) ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لەلای بەرتوێژان

جۆری ئەپڵیکەیشنەکان	بەدەگمەن	هەندێکجار	بەردەوام	ناوەندی ژمارەیی	گرنگیی رێژەی	S.D	جێبەجێبکرێت
	%	%	%	Mean	RI	لادانی پێوانەیی	Results
وێنەی فۆتۆگرافیی و مۆنتاژکردن	٤٩,٥٢	٢٨,٠٣	٢٢,٤٥	١,٧٣	57.67	٠,٧٧	هەندێکجار
نووسین و مۆنتاژکردنی تێکست	٥٦,٠٥	٢٥,٧١	١٨,٢٤	١,٦٢	54.00	٠,٧٧	بەدەگمەن

تۆمارکردن و مۆنتاژکردنی دەنگ	٥٥,٧٨	٢٦,٨١	١٧,٤١	١,٦٢	54.00	٠,٧٥	بەدەگمەن
بژارکردن و هاوبەشیکردنی ڤیدیۆکان	٥٥,١	٢٨,٣	١٦,٦	١,٦١	53.67	٠,٧٥	بەدەگمەن
وێنەگرتنی گرتەی ڤیدیۆیی	٤٩,٣٩	٣٠,٤٧	٢٠,١٤	١,٧١	57.00	٠,٧٥	هەندێکجار
مۆنتاژکردنی گرتەی ڤیدیۆیی	٥٧,٤٨	٢٥,٥١	١٧,٠١	١,٦٠	53.33	٠,٧٤	بەدەگمەن
پەخشی راستەوخۆ	٦٠,٣٢	٢١,٢	١٨,٤٨	١,٥٨	52.67	٠,٧٣	بەدەگمەن
کۆی گشتیی	54.81	26.58	18.62	1.64	54.62	0.75	

خشتەی ژمارە (١٩) روونی ئەکاتەوە بەکارهێنان و پەسەندکردنی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا، دەرئەکەوێت پێوەندیی ئاماری بەڵگەداری هەیە، لە نێوان بەکارهێنان و پەسەندکردنی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لەلایەن رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا، کە نزمترین بەهای ئەکاتە (٠,٧٣) و بەرزترین بەهاشی ئەکاتە (٠,٧٧)، هەروەها ئاستی بەڵگەداری ئەکاتە (٠,٠٠٠) کە کەمترە لە ئاستی بەڵگەداری (٠,٠٥)کە ئەمەش دەریدەخات کە پەیوەندییەکی ئاماری بەهێز هەیە لە بەکارهێنان و پەسەندکردنی (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە لەلایەن رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا، سەرجێبەجێکرێت بە قبوڵکردنی گریمانەی () هەروەها رەفزی گریمانەی () دەکەین.

٣- (رۆڵ) ی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

خشتەی ژمارە (٢٠)

(رۆڵ)ی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لەلای بەرتوێژان

نموونە Model	المعلمات B	تاقیکردنەوە	ئاستی بەڵگەداری	معامل التحدید	(ANOVA Table (F-test		
					درجة الحریه	بەهای تاقیکردنەوە ف	
		T-test	Sig (الدلالە).	R2	D.F	بەهای F	
جێگیر	0.820	7.252	0.000	0.566	1	188.849	
ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك	0.61	13.742	0.000		145	0.000	ئاماژەدەری گرنگیی

: ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك رۆڵی نییە، لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

: ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك رۆڵی هەیە، لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا

خشتەی ژمارە (٢٠) روونی ئەکاتەوە رۆڵی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا، لە رێگەی مۆدێلی (Regression Model)، بە گوێرەی بەهای تاقیکردنەوەی (ANOVATable -F-Test) ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە ئەم داتایە گونجاوە بۆ مۆدێلی (Regression Model)، چونکە

ئاستی بەڵگەداری (Sig.) بچووکترە لە ئاستی بەڵگەداری (مستوى المعنوى) ی (٠,٠٥).
بە گوێرەی تاقیکردنەوەی (T-Test) بۆ گۆڕاوی سەربەخۆی (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) ئەکاتە (١٣,٧٤٢) هەروەها ئاستی بەڵگەداری (Sig.) ئەکاتە (٠,٠٠٠) کە بچووکترە لە ئاستی بەڵگەداری (٠,٠٥) کەواتە گۆڕاوی سەربەخۆی (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) رۆلی هەیە لە گۆراوی ناسەربەخۆی (کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی) سەرجێبەجێبکرێت بە قبوڵکردنی گریمانەی () هەروەها رەفزی گریمانەی () دەکەین.
هەروەها بە گوێرەی بەهای (معامل التحديد R^٢) ئەکاتە (٠,٥٦٦) واتە بەڕێژەی (٥٦,٦٪) ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك رۆڵیان هەیە لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا، بەو واتایەی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك بە رێژەی (٥٦,٦٪) رۆڵیان هەیە لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا.
هەروەها (١٠٠٪-٥٦,٦٪ = ٤٣,٤٪) واتە بەرێژەی (٤٣,٤٪) هۆکاری تر هەیە رۆڵیان هەیە لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لە هەرێمی کوردستان دا.

دەرئەنجام:

لەسەر بنەمای ئامانجەکانی راپرسیی پراکتیکی، هەروەها گریمانەکانی توێژینەوەکە، توێژەر بەم ئامانجە گشتییانەی خوارەوە گەیشتووە:
یەکەم: دەرئەنجامەکانی راپرسیی پراکتیکی:
١-ئامێری مۆبایل بۆتە بەشێکی جیا نەکراوە و بەستراوە لە ژیانی رۆژانە و بەپێی تایبەتمەندییە دیمۆگرافییەکان و ئاستی زانستیی و تەمەن و ئاستی هۆشیاریی و پێداویستی رۆژانە تاکەکانی کۆمەڵگە پەیوەستن بە بەکارهێنانی مۆبایلی زیرەك. لە خشتەی ژمارە (١+٢) بە رێژەی ئاماری روونکراوەتەوە.
٢- لە هەرێمی کوردستاندا بەکارهێنەرانی جۆری سیستەمی (ئەندرۆید) بە رێژەییەکی بەرچاوە کە (٥٥,١٪)، هۆکاری ئەمەش بۆ ئاسانی بەکارهێنان و دابینکردنی زۆریی ئەپڵیکەیشنەکانە بە خۆڕایی لەم سیستەمەدا، هەروەها بەرێژە و ئاستی جیاواز ئارەزووی زیاتر بۆ بەدەستهێنانی (بەخۆڕایی) ئەپڵیکەیشنەکان لەرووی تێچوونەوە ئەکەن، هەروەها بەکارهێنانی زمانی ئینگلیزی بەرزترین رێژەییان تۆمار کردووە، رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی بەگشتیی بەرێژە و ئاستی جیاواز زیاتر مۆبایل بۆ مەبەستی سەرچاوەی هەواڵ و زانیاریی و پەخشی راستەوخۆی رووداوەکان و مۆنتاژکردن و رێکخستنی بابەتی میدیایی بەکاری ئەهێنن.
٣-رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی بە ئاست و رێژەیی جیاواز سوودیان لە ئەپڵیکەیشنەکان وەرگرتووە بۆ بڵاوکردنەوە و پەخشی بابەتەکانیان، لە بواری گرتنی وێنەی فۆتۆگرافی و مۆنتاژکردن لە بەرنامەکانی (CAMERA+)و (Photoshop Express) سوودیان وەرگرتووە، لەبواری نووسین و مۆنتاژکردنی تێکست سوودیان لە ئەپڵیکەیشنی (Think free office)و (Jota text editor) وەرگرتووە، لەبواری تۆمارکردنو مۆنتاژکردنی دەنگ سوودیان لە ئەپڵیکەیشنی (Voice Recorder Pro)و هەردوو ئەپڵیکەیشنی (RecForge Lite) و (Sound cloud) وەرگرتووە، لە بواری بژارکردن و هاوبەشکردنی ڤیدیۆکان لە رێگەی تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان سودیان لە ئەپڵیکەیشنی (Quik)و (Movie Maker)وەرگرتووە، لەبواری وێنەگرتنی گرتەی ڤیدیۆیی سوودیان لە ئەپڵیکەیشنی (Open Camera) و (٤K Cinema) وەرگرتووە، لە بواری مۆنتاژکردنی گرتەی ڤیدیۆیی سوودیان لە ئەپڵیکەیشنی (iMovie)و

(KineMaster) وەرگرتووە. لە بواری پەخشی ڕاستەوخۆ سودیان لە ئەپڵیکەیشنی (Live Facbook) و (Instagram Live) وەرگرتووە، گرنگیی ئەم بەکارهێنانەش بۆ ئاسانی بەکارهێنان و شارەزایی ڕۆژنامەنووسیی هاووڵاتیی و بوونی ئەزموونی بەردەوام لەگەڵیان و کوالێتی بەرز و توانای ڕوونی و وردی ئەگەڕێتەوە. بە شێوەیەکی گشتیی ڕۆژنامەنووسانی هاووڵاتیی ئەو ئەپڵیکەیشنانە بەکار ئەهێنن کەکار ئاسانیان بۆ ئەکات لە کاتی کارکردندا، کە ئەمەش ڕۆڵی ئەپڵیکەیشنەکان لە کاراکردنی ڕۆژنامەوانی هاووڵاتیی دەرئەخات.

٤- ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی بە ڕێژە و ئاستی جیاواز مۆبایل و ئەپڵیکەیشنەکان بە ڕێژەی (٢٥,٩٥٪) لە بواری (بەکارهێنانی نوسین و گرافیك) ، بەڕێژەی (٢٤,٠٥٪) لە بواری (وێنەگرتن و بڵاوکردنەوە) ، هەروەها بە ڕێژەی (١٥,٥١٪) لە بواری (گرتەی ڤیدیۆی مۆنتاژکردنی و بڵاوکردنەوە) ، بە ڕێژەیی (٩,١٨٪) کە نزمترین ئاستە بۆ (پەخشی ڕاستەوخۆ) سوودمەندبوون لێی و بەکاریەهێنن، ئەگەڕێتەوە بۆ لایەنی ئاستی بەرزی بەکارهێنان و شارەزا بوون لە لایەنی تەکنیکی بەکارهێنان و تەکنەلۆجیای پێشکەوتووی سەردەم. بە ڕێژەییەکی زۆر کەم بۆ مەبەستی (کات بەسەر بردن) بەکاری ئەهێنن، کە ڕێژەییەکی دڵخۆشکەرە و ئاستی بەرزی بەکارهێنان ڕوونئەکاتەوە.

٥- لە دەرئەنجامدا بە ڕێژەی (٦٤,٦٪) ڕۆژنامەوانانی هاووڵاتی بە ڕێگای (هەوڵی کەسی)و (پێویستی کارکردن) فێری بەکارهێنانی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بوون. هەروەها بە ئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەیی (٥٩,٩٪). ئەوە دەرئەخات کە ڕۆژنامەوانی هاووڵاتیی بەردەوام حەز بەگەشەکردنی توانایان ئەکەن، لە پرۆسەی بەرهەمهێنان و مۆنتاژکردن و بژارکردنی بابەتە میدیاییەکان، ١ هەروەها بەئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەیی (٥٩,٩٪) ڕۆژنامەنووسانی هاووڵاتی تووشی ئاستەنگ و کێشەو گرفتی تەکنەلۆژی بوونەوە لەبەکارهێنانی ئەپڵەکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك و گرفتو ئاستەنگی درووستکردووە، کە دیارترینیان لە گرفتی گرانی کڕینی ئەپڵیکەیشنەکان و ئاڵۆزی دیزاین و بەکارهێنانی ڕەنگی هەمە جۆر و نەبوونی تێکستی پێویست و هێڵکاری ئاسانکاری بۆ بەکارهێنەران کەبۆتە ڕێگر لەئاسانی بەکارهێنان و شارەزا نەبوون لە بەکارهێنان و ئاڵۆزی و نەبوونی زمانی کوردی کەدەبێتە هۆی تێنەگەیشتن لە هەندێك بەرنامە و گرانی بەکارهێنانی، کەمی کوالێتی و خزمەتگوزاری و بوونی کێشەی تەکنیکی لە ئەپڵیکەیشنەکان، هەروەها بە ئاستی (زۆر بەکاری ئەهێنم) بە ڕێژەیی (٥٧,١٪)، ڕێژەیی بەرزی بەردەوام، ڕۆژنامەوانی هاووڵاتیی ئەو ئەپڵیکەیشنانە بەکار ئەهێنێت کەکار ئاسانیان بۆ ئەکات لەکاتی کارکردندا.

٦- بەکارهێنانیی ئەم ئەپڵیکەیشنانە بە تەواوکاری پرۆسەیی بەرهەمهێنانیی بابەتی میدیایی دائەنرێت، بە ڕێژەیی بە دەستهێنانی (بەردەوام) بە (٤٩,٧٪) و ناوەندە ژمارەیی (٢,٤٤) و لادانی پێوانەی (٠,٦١) و گرنگیی ڕێژەیی (٨١,٣٣)، دەرئەکەوێت کە لای ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتیی بەتەواوکاری پرۆسەی بەرهەمهێنانی بابەتی میدیایی دائەنرێت لە هەرێمی کوردستان دا.

٧- بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك ڕۆڵی لە کاراکردنی ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا هەبووە بە بە دەستهێنانی (بەردەوام) بە ڕێژەیی (٦٠,٥٪) و ناوەندە ژمارەیی (٢,٥٤) و لادانی پێوانەیی (٠,٦١١) و گرنگیی ڕێژەیی (٨٤,٦٧)، دەرئەکەوێت کە بەکارهێنانی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك ڕۆڵی لە کاراکردنی ڕۆژنامەوانیی هاووڵاتییدا هەبووە، لە هەرێمی کوردستان دا.

دووەم: دەرئەنجامی گریمانەی توێژینەوەکە:

١- سەلماندن و دروستیی گریمانەیی یەکەم کە (پەیوەندیی) بەهێزی ئاماری ژمارەیی بەڵگەداری هەیە، کە بەهاکەی ئەکاتە (٠,٧٥٢) هەروەها ئاستی بەڵگەداری ئەکاتە (٠,٠٠٠) کە بچووکترە لە ئاستی بەڵگەداری (٠,٠٥)، ئەمەش دەریدەخات کە پەیوەندییەکی ئاماری بەهێز هەیە لەنێوان گۆڕاوی سەربەخۆ (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) و گۆڕاوی ناسەربەخۆ (کاراکردنی رۆژنامەوانی هاووڵاتی) لەهەرێمی کوردستاندا.

٢- دروستیی گریمانەی دووەم کە (بەکارهێنان و پەسەندکردن)ی (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) لە کاراکردنی (رۆژنامەوانی هاووڵاتیی) بەهاکەی ئەکاتە(٠,٧٧)، هەروەها ئاستی بەڵگەداری ئەکاتە (٠,٠٠٠) کە بچووکترە لە ئاستی بەڵگەداری (٠,٠٥) ، ئەمەش دەریدەخات کە پەیوەندییەکی ئاماری بەهێز هەیە لە (بەکارهێنان و پەسەندکردنی) (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) لەکاراکردنی (رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی) لەهەرێمی کوردستاندا، ئەمەش راستیو دروستی و گونجاندنی تیۆری بەکارهاتووە، کە تیۆری (پەسەندکردنی تەکنەلۆژیاییە) لەگەڵ توێژینەوەکەدا.

٣- سەلماندنی دروستیی گریمانەی سێیەم، کەپرسیاری سەرەکی توێژینەوەکەیەو (رۆڵ)ی (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) لە کاراکردنی (رۆژنامەوانی هاووڵاتیی) هەیە، دەیسەلمێنین:

أ-بەگوێرەی تاقیکردنەوەی (T-Test) بۆ گۆڕاوی سەربەخۆی (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) ئەکاتە (١٣,٧٤٢) هەروەها ئاستی بەڵگەداری (.Sig) ئەکاتە (٠,٠٠٠) کە بچووکترە لە ئاستی بەڵگەداری (٠,٠٥) کەواتە گۆڕاوی سەربەخۆی (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) رۆڵی هەیە، لە گۆڕاوی ناسەربەخۆی (کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی).

ب_بە گوێرەی بەهای (معامل التحدید R^٢) ئەکاتە (٠,٥٦٦) واتە بە رێژەی (٥٦,٦٪) (ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك) رۆڵیان هەیە، لە (کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی) لەهەرێمی کوردستاندا، بەو واتایەی ئەپڵیکەیشنەکانی مۆبایلی زیرەك بە رێژەی (٥٦,٦٪) رۆڵیان هەیە لە کاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لەهەرێمی کوردستاندا. هەروەها (١٠٠٪-٥٦,٦٪ = ٤٣,٤٪) واتە بە رێژەی (٤٣,٤٪) هۆکاری تر هەیە رۆڵیان هەیە لە لەکاراکردنی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی لەهەرێمی کوردستاندا.

راسپاردە و پێشنیازەکانی توێژینەوەکە

لە دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکەدا، ئەم راسپاردە زانستییانە دەخرێنەڕوو:

١- توێژەر داوا لەکەناڵ و دەزگا راگەیاندنەکان بە هەموو جۆرەکانییەوە ئەکات، کە گرنگیی بە (رۆژنامەوانیی هاووڵاتی) بدەن و مامەڵەیان لەگەڵ بکەن و وەك سەرچاوەی هەواڵ و زانیاریی پشتیان پێ ببەستن، سەندیکا رۆژنامەوانییەکان لە رێگەی خولی تایبەتەوە رێنمایی و پرسە یاسایی و ئیتیکیی و پیشەییەکانی رۆژنامەوانییان بۆ روونبکەنەوە.

٢- دەستگا پەیوەندارەکانی کاری رۆژنامەوانیی هاوکاریی رۆژنامەوانیی هاووڵاتیی بکەن بە کردنەوە و بەشداریی لە خول و وۆرکشۆپی تەکنەلۆجیایی ب ەتایبەتیش لە فێربوون و بەکارهێنانی ئەو ئەپڵیکەیشنانەی کە بۆ رووماڵی هەواڵ و زانیارییەکان و پەخشی راستەوخۆ بەکاردێن.

توێژەر پێشنیاز بۆ زانکۆ و پەیمانگاو دەستگا زانستییەکان ئەکات:

١- توێژینەوەی زانستیی لە سەر هەموو لایەنەکانی پیوەندیی و رۆڵ و کاریگەرێتیی و پێگەی (ئەپڵیکەیشنەکانی

مۆبایلی زیرەك) بەجێبهێنرێت، چونکە بوارێکی نوێیە و گەشە بە لایەنی تەکنەلۆژجیا و پێشکەوتنەکان ئەدات.

٢- توێژینەوەی زانستیی لە سەر هەموو بوارەکانی (رۆژنامەوانیی هاوڵاتیی) بکرێت، چونکە بوارێکی نوێیە لەرۆژنامەگەریی بەگشتیی و رۆژنامەگەریی کوردیی بە تایبەتیی.

دور التطبيقات الهواتف الذكية في تفعيل صحافة المواطن في اقليم كردستان

ملخص البحث:

في هذه الدراسة ، يحاول الباحث إيجاد العلاقات بين تطبيقات ومنصات وسائل التواصل الاجتماعي مثل تكنولوجيا والتطبيقات (Apps)المنصات (Platform) والتطبيقات الهواتف الذكية (Smartphone)، والتي سهلت ظهور صحافة المواطن (Citizen Journalism) ولعبت دورا في تفعيل وتطوير تنميتها في إقليم كوردستان. تم إجراء البحث من خلال المنهج الوصفي والمسح من خلال توزيع ٢٠٠ استمارة على صحافة المواطن كعينة البحث و التي تم ملؤها من خلال ١٤٧ استمارة، لتوضيح دور وآثار هذه النوع من الصحافة في الوقت الحالي. يتم مسح تأثير هذه التقنيات من خلال عدة قضايا، منها: استخدام تطبيقات الهواتف الذكية ، إذا كان استخدام التطبيقات يعتبر مكملاً لعملية إنتاج محتوى الإعلامية ، والعلاقة بين (المستوى العلمي) واستخدام تطبيقات الهواتف الذكية و أنواع التطبيقات و قابليتهم. تم تحليل البيانات المتعلقة بهذه القضايا إحصائيًا. وأظهرت النتائج أن استخدام تطبيقات الهواتف الذكية قد لعب دورًا في تنشيط صحافة المواطن بتحقيق (استخدامها كثيرا) بنسبة (٦٠,٥٪) واستخدام هذه التطبيقات له معيار (استخدامها كثيرا) كمؤشر كامل لعملية إنتاج الموضوعات الإعلامية، ويضع معدل (٨١,٣٣٪)، ومعدل (٢٤,٠٥٪) استفاد في مجال (التصوير والنشر) و معدل (١٥,٥١٪) في مجال (مونتاج و تحرير ونشر الفيديو) في تطبيقات الهواتف الذكية. كمجال تخصص علمي ، حصل حاملو درجة البكالوريوس على أعلى نسبة (٤٣,٨٢٪) على مقياس (استخدامها كثيرا) ، مع حاملي الشهادات الأبتدائية (٤,٠٨٪) و حصل أدنى مستوى، مما يوضح أنه كلما ارتفع المستوى العلمي ، يمكن للمستخدمين استفادة الأفضل من هذه التطبيقات. تهدف هذه الدراسة إلى جذب انتباه وسائل الإعلام إلى هذا النمط من الصحافة ومطالبة الجهات المعنية بالترويج لها بشكل أكبر من خلال الدورات والتدريب والتيسير والثقة والاعتماد على الصحفيين المواطنين.

الكلمات المفتاحية: تكنولوجيا المنصات ، التطبيقات ، الهواتف الذكية ، المجال العلمي، صحافة المواطن

The role of Smartphone Applications in Activating Aitizen Journalism In The Kurdistan Region

Abstract:

In this study, the researcher tries to find the relationships between social media applications and platforms such as platform technology, applications and smartphone apps, which have facilitated the emergence and played a role in the activation and development of citizen journalism in the Kurdistan Region. The research was conducted through a descriptive method through a survey by distributing ٢٠٠ forms among citizen journalism as the research example. which is filled out through ١٤٧ forms, The impact of these technologies is surveyed through several issues, including: the use of smartphone

applications, whether the use of applications is considered complementary to the process of producing media content, the relationship between (academic level) and the use of smartphone applications. The data on these issues were statistically analyzed. The results showed that the use of smartphone applications has played a role in activating citizen journalism by achieving (use it a lot) in (٪٦٠,٥) and the use of these applications has the criterion of (use it a lot) as an indicator of the completion of the media production process (٪٨١,٣٣) and (٪٢٤,٠٥) in the field of (photography and publishing), and (٪١٥,٥١) in the field of (video editing and publishing) in smartphone applications, benefited. As academic level; bachelor's degree holders scored the highest percentage (٪٤٣,٨٢), followed by basic degree holders (٪٤,٠٨). and the lowest, which explains that the higher the academic level, the better users can benefit from these applications. The recommendations of this study are to attract the attention of the media to this style of journalism and request the relevant parties to further promote them through courses, training, facilitation and confidence in citizen journalists.
Keywords: platform technology, applications, smartphones, scientific field, citizen journalism

سەرچاوەکان بەزمانی کوردی

- محمد، ئەرکان جەبار (٢٠٢١): رۆڵی رۆژنامەوانیی مۆبایل لەبەرهەمهێنانی هەواڵی کەناڵە ئاسمانییە کوردییەکان لای میدیاکاران، تێزی ماستەرنامەیە لەزانکۆی پۆلیتەنیکی سلێمانی.
- مستەفا، عبدولخالق ئیبراهیم (٢٠٢٠): رۆڵی پێگەی ئەلیکترۆنیی کوردی لەهۆشیارکردنەوەی جەماوەر بەئاسایشی نەتەوەیی لەجەنگی دژی داعش لەهەرێمی کوردستاندا، تێزی دکتۆرایە لەزانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.
- احمد، بەرهەم خالد (٢٠٢٠): پلەی پشت بەستنی پەرلەمانتارانی هەرێمی کوردستان بەمیدیای نوێ، گۆڤاری زانکۆی راپەرین، خولی ٧، ژمارە٤٠.
-سەعید، ئیبراهیم (٢٠١٩)، تیرۆری ئەلیکرتۆنی و میکانیزمی رووبەڕووبوونەوەی، ناوەندی کوردستان بۆ توێژینەوە لە ململانێ و قەیرانەکان، ژ٤٢.
- رەمەزان، ئاراز (٢٠١٩): کاریگەریی بەکارهێنانی ئینتەرنێت لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکان لەنێوان خوێندکاران لەهەرێمی کوردستان، جامعە جیهان - اربیل للعلوم الانسانیه والاجتماعیه،خولی ٣، ژمارە٢.
- عەلی، فوئاد (٢٠١٩): رۆڵی میدیای نوێ لە بڵاوکردنەوەی تیرۆری ئەلکرتۆنیدا، ناوەندی کوردستان بۆ توێژینەوە لە ململانێ و قەیرانەکان، ژ٦٨.

سەرچاوەکان بەزمانی عەرەبی

- علي، دعاء أبو المجد أحمد (٢٠٢١): فاعلية استخدام بعض تطبيقات الهاتف النقال في تنمية المفاهيم المرتبطة بتصميم وإنتاج صفحات الويب، مجلة جامعة جنوب الوادي الدولية للعلوم التربوية، العدد السادس.
-مصطفي، محمد (٢٠١٨): دور الاجهزة الذكية في البيئة الجامعية، موقع تعليم جديد، تاريخ الطالع ٢٦-١٢-٢٠٢١، رابط: https://www.new-educ.com)

- عبدالغني، سلماني و بوشارب، عبد الناصر (٢٠٢١): إسهامات تطبيقات الهواتف الذكية في ترقية جودة الخدمات المقدمة للمتعاملين مع الوكالة الوطنية للتشغيل ANEM، جامعة محمد بوضياف بالمسيلة كلية العلوم االقتصادية والتجارية وعلوم التسيير قسم علوم التسيير، جزائر، رسالة ماجستر.

- قيراد، صدام حسين (٢٠٢٠): مشاركه طلبه الاعلام فى انتاج ونشر القصص الاخباريه، مجله جامعه الامير عبدالقادر للعلوم الاسلاميه، مجلد٣٤،العدد١،جزائر.

- سلامه، سحر مصطفى عبد الغنى (٢٠٢٠): التحليل النقدى لبحوث صحافه المواطن ٢٠٠٨ -٢٠١٨، قاهره، المجله العلميه لبحوث الصحافه ، العدد ٩٥.

- الاحمدى، محمد عبدالهادى معيض(٢٠١٩): توظيف الهواتف الذكيه فى تعليم اللغه العربيه لغير الناطقين بها، جامعه اسيوط، مصر، مجله كليه التربيه، المجلد٨، ع٣٥.

- المطيرى، سلطان هويدى و القحطانى، عائشه سعد على (٢٠١٩): واقع استخدام الهواتف الذكيه فى العمليه التعليميه لدى اعظاء هيئه التدريسى من وجهه نظرى طالبات الدراسات العليا بكليه التربيه فى جامعه الملك سعود، . مجله البحث العلمى فى التربيه جامعه عين شمس - كليه البنات لـلآداب والعلوم والتربيه، مصر، ج٨، ع٢٠.

- اسماعيل، سلمى عزت محمد و محمد، إيمان عبد الرحمن و توفيق، فيفى أحمد(٢٠١٩): الانعكاسات التعليميه وألاخلاقيه للهواتف الذكيه وأثرها على طلاب التعليم الثانوى العام والصناعى، مجله الثقافه والتنميه، جمعيه الثقافه، ع١٣٦.

- بوعزيز، هند و نجوى، جدى (٢٠١٨): تأثير صحافه المواطن على الممارسه المينيه فى القنوات الفظائيه العربيه - دراسه تحليليه لعينه من برنامج (نشرتكم) على قناه الجزير، الجمهوريه الجزائريه الديمقراطيه الشعبيه جامعه قاصدى مرباح ورقمه، مجله العلوم إلانسانيه والاجتماعيه قسم علوم الاعلام والاتصال.

- لموشى، زينب (٢٠١٨): دورتطبيقات الهواتف الذكيه فى تفعيل صحافه المواطن، المتلقى الوطنى حول صحافه الموبايل، جامعه بسكره.

- الشمرانى، على عبدالله زيد الشيخى(٢٠١٨): اهميه استخدام الهواتف الذكيه والحواسب اللوحيه فى دعم تعلم اللغه الانجليزيه لدى طلاب المرحله الثانويه، مجله كليه التربيه، كليه التربيه، جامعه بورسعيد، ع١٧.

- مكسور، عبدهلا (٢٠١٨): خمسه أسئله عن المواطن الصحفى على طاوله االتحاد الدولى للصحفيين حوار، الدوحه، مجله الصحافه، العدد ٩ ،السنه الثالثه.

- بن زعير، مبارك (٢٠١٧): اتجاه الصحف للاعتماد على صحافه المواطن، مجله الصحافه، ع٧٠.

- برارمه ، صبرينه (٢٠١٥): صحافه المواطن والصحافه التقليديه..بين التنافس والتكامل، مجله العلوم الاجتماعيه، العدد٢٠.

- بعزيز، إبراهيم (٢٠١١): دور صحافه المواطن فى التغطيه الاحداث إلاعلاميه- دراسه حاله قناه الجزيره، معهد الجزيره للاعلام.

- بوغازى، فتيحه (٢٠١١): صحافه المواطن والهويه المهنيه للصحفى، رساله مقدمه لنيل شهاده الماجستير فى علوم الإعلام والاتصال فرع: قياس جمهور وسائل الإعلام، جـــــامعه الجـــزائر ٣ كليه العلوم السياسييه والإعلام قسم علوم الإعلام والاتصال.

-الحجار، محمد بركات (٢٠١١): أثر الاعلان التجارى على السلوك الشرائى لمستخدمى خدمات الهواتف الذكيه المحموله فى مدينه عمان- دراسه ميدانيه. دراسه ماجستير منشوره، جامعه الشرق ألاوسط، عمان، ألاردن.
- الزرن، جمال (٢٠٠٩): صحافه المواطن المتلقى عندما يصبح مرسلا. بحث نشر بالمجله التونسيه لعلوم الاتصال عدد ٥١و٥٢ سنه ٢٠٠٩.
- حلاوه، تالا (٢٠١٥): صحافه المواطن وتاثيرها على وسائل الاعلام المحليه، مركز تطوير الاعلام، جامعه بيرزيت، رام الله.
- مركز تطوير الاعلام (٢٠١٩): دليل المواطن الصحفى، تونس.
-المؤسسه العامه للتدريب التقنى والمهنى (٢٠١٦): برامج تشغيل الهواتف الذكيه حقيبه تدريبيه، المعاهد الصناعيه الثانويه المملكه العربيه السعوديه.
- مركز هردو لدعم التعبير الرقمى (٢٠١٦): تأثيرات الصحافه المواطن ومستقبلها فى ظل التطور التكنولوجى، القاهره.
- بعزيز، ابراهيم (٢٠١٢): تكنولوجيا الاتصال الحديثه وتأثيراتها إلاجتماعيه والثقافيه، ط١،القاهره:دار الكتاب الحديث.
- صادق، عباس مصطفى (٢٠٠٩): مصادر التنظير وبناء المفاهيم حول االاعلام الجديد، منشورات جامعه البحرين.
-- يونس، امين (٢٠١٦): التعلم المتنقل وتطبيقات الهواتف الذكية، مجلة التعليم الكتروني، العدد١٥ متاح علي: ٤٨٣=ttp://emag.mans.edu.eg/index.php?page=news&task=show&id تاريخ الطالع ٩-١١-٢٠٢١.

سەرچاوەکان بەزمانی ئینگلیزی

- Taba .S. E, (2014) : Empirical studies on the relation between user interface design and perceived quality of android applications. (Published master thesis) , University Kingston , Ontario, Canada.
- Cameron, David (2011):Mobile journalism: A snapshot of current research and practice, University of Newcastle, Australia, [PDF] Mobile journalism: a snapshot of current research and practice Semantic Scholar.
- Clemencia rodriguez,(2011) citizens media against armed conflict;disrupting violence in Colombia, Chicago usa, university of Minnesota press,2011
- Glaser, M. (2004). The new voices: Hyperlocal citizen media sites want you (to write). Retrieved February 14, 2021 from: https://goo.gl/Az9GVf
- Dan Gillmor, (2004)we the media; the rise of citizen journalists,usa,national civic review.
- American Advanced Oxford . Dirtionary. Ure Ox Ford Advanced American dictionary, ure: RTTP:// cold - oxfordlearnersdictionaries.com/smartphome ,cited012021/12/ at 04 :23. http:// cold.Oxford Advanced American Dictionary com.
-4-Kalorth, N. & Sagar, M., (2020). SMARTPHONE IN JOURNALISM: SHIFT IN NEWS، PRODUCTION, DISTRIBUTION AND CONSUMPTION IN، INDIAN NEW MEDIASCAPE.

NISCORT Journal of Media, Communication and Research (NJMCR), 1(1).
- Finances, (2022). Number of Smartphone and Mobile Phone Users Worldwide in 2022. Available at: https://financesonline.com/number-of-smartphone-users-worldwide,Accessed 22022-7-.